

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна бакалаврська робота

на тему: **«Проблема біженства в ЄС: передумови
та шляхи врегулювання»**

Виконав: студент 4 курсу, групи УК-41
Спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Ільченко Євген Олександрович

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.екон.н., доц. Сідоров М.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.екон.н., доц. Ревякін Г.В.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

_____
(підпис)

Велієв Фаріз Тейюб огли

(прізвище та ініціали)

Харків – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший (бакалаврський)
Напрямок підготовки
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри
світової політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
Доц. Парфіненко А.Ю.

“ _____ ” _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)**

Ільченко Євген Олександрович

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Проблема біженства в ЄС: передумови та шляхи врегулювання»

керівник роботи Сідоров Михайло Вадимович, к.еко.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «02».04.2025. №4001-5/869

2. Строк подання студентом роботи 12.05.2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

Дослідити науково-теоретичну базу роботи; вивчити
понятійно-категоріальний апарат; розглянути історичні витoki проблеми

біженства у Європі; проаналізувати міграційні кризи в ЄС; охарактеризувати європейські механізми співробітництва у питаннях біженців; визначити проблему адаптації та інтеграції біженців у Євросоюзі.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Історико-теоретичні основи аспекти проблеми біженства
2	Розділ 2. Проблема біженства як виклик міграційній політиці ЄС

5. Дата видачі завдання 25.11.2024 р.

Студент

підпис

С.О. Ільченко

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

М.В. Сідоров

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Ільченко Є. О. Проблема біженства в ЄС: передумови та шляхи врегулювання.

Робота присвячена дослідженню проблеми біженства в Європейському Союзі, яка є одним із ключових викликів сучасної європейської політики. У роботі були використані методи класифікації, аналізу літератури, історичний, порівняльний та структурно-функціональний аналіз. Висвітлено історичні передумови та причини формування потоків міграції до ЄС, враховуючи аспект глобальних конфліктів, економічних відмінностей, кліматичних змін. Також зазначено їхній сучасний соціально-економічний та політичний профіль

Проаналізовано ключові проблеми геополітики, що стають передумовою для зростання кількості біженців, зокрема нестабільність на Близькому Сході та в Африці. Висвітлено міжнародні відносини ЄС із країнами-донорами біженців та їхнє місце у регіональній безпеці, а також активне застосування інструментів «м'якої сили» для врегулювання конфліктів. Особливу увагу приділено відносинам з Україною, зазначивши історичні гуманітарні зв'язки та їх вплив на міграційну політику Європи.

Результати висвітлюють проблематичність адаптації європейської моделі до реалій сьогодення та вплив її зовнішньополітичних виборів на міжнародну позицію та регіональну динаміку.

ANNOTATION

Ilichenko Y. O. The Refugee Crisis in the EU: Preconditions and Ways for Resolution

The thesis is devoted to the study of the refugee problem in the European Union, which is one of the key challenges of modern European policy. Methods of classification, literature analysis, historical, comparative, and structural-functional analysis were applied. The historical prerequisites for the formation of migration flows to the EU are revealed, including the influence of global conflicts, economic disparities, climate change, as well as their current socio-economic and political profile.

Key geopolitical problems leading to the increase in the number of refugees are analyzed, in particular, the instability in the Middle East and Africa. The international relations of the EU with refugee-donating countries and their role in regional security, and the active use of "soft power" tools for conflict resolution are highlighted. Special attention is paid to relations with Ukraine, noting historical humanitarian ties and their impact on European migration policy.

The results highlight the complexity of adapting the European model to modern realities and the influence of its foreign policy choices on its international position and regional dynamics.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Історико-теоретичні основи аспекти проблеми біженства	6
1.1. Науково-теоретична база роботи	6
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження	11
1.3 Історичні витоки проблеми біженства в Європі	17
Розділ 2. Проблема біженства як виклик міграційній політиці ЄС	22
2.1. Міграційні кризи в ЄС: причини, перебіг, наслідки	22
2.2 Європейські механізми співробітництва у питаннях біженців	31
2.3. Проблема адаптації та інтеграції біженців у Євросоюзі	40
Висновки	50
Список використаних джерел	54

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Проблема біженства є одним із найгостріших викликів сучасного світу. Наприкінці ХХ та на початку ХХІ століття Європейський Союз зіткнувся з безпрецедентним зростанням потоків біженців, що було зумовлено низкою факторів: розпадом Югославії, війнами на Близькому Сході, політичними переслідуваннями та економічними труднощами в різних регіонах світу. Одним із найгостріших військових конфліктів сьогодення є війна в Україні, що спричинила суттєві міграційні потоки з країни. Крім того, розподіл квот на прийом біженців, проблеми інтеграції та адаптації, соціальні конфлікти та економічні виклики є невід'ємними аспектами сучасного міграційного питання.

ЄС розробив низку механізмів для вирішення цієї проблеми, включаючи Дублінську систему, політику відкритих кордонів у межах Шенгенської зони та співпрацю з країнами походження біженців. Однак ефективність цих заходів залишається дискусійною, оскільки вплив мігрантів продовжує створювати виклики для європейських урядів та суспільства. Аналіз історичних та сучасних аспектів проблеми біженства в ЄС є важливим для формулювання ефективних стратегій її врегулювання.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Аналізом проблеми біженства в Європейському Союзі займалися такі науковці, як Малиновська О. [3], Чайковський Ю. [6], Харитонов Р. [6], Курилюк Ю. [7], а також іноземні дослідники Беттс А. [11], Бротертон Д. [18], Лешер Г. [12], та Кімлік В. [15] та інші. У своїх працях вони розглядають різні аспекти проблеми біженства, зокрема його соціально-економічні та політичні передумови, питання правового статусу шукачів притулку відповідно до норм міжнародного та європейського права, а також принцип non-refoulement, який гарантує захист від примусового повернення. Окрему увагу в дослідженнях приділено викликам, пов'язаним із нерівномірним розподілом відповідальності за прийом біженців між країнами-членами ЄС, а також ролі

міжнародних організацій (зокрема УВКБ ООН, ІОМ, EASO) у врегулюванні міграційних криз і забезпеченні гуманітарної підтримки.

Попри наявні напрацювання, важливими залишаються завдання систематизації підходів до вирішення проблеми біженства, аналітичного узагальнення вже накопичених знань і формулювання рекомендацій щодо вдосконалення політик у цій сфері, особливо в контексті новітніх кризових явищ, спричинених збройними конфліктами та наслідками глобальних змін.

Об'єкт дослідження – проблема біженства в ЄС.

Предмет дослідження – політика ЄС щодо регулювання проблеми біженства

Мета роботи – дослідження проблеми біженства в Європейському Союзі та особливостей її регулювання.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

- ✓ дослідити науково-теоретичну базу роботи;
- ✓ вивчити понятійно-категоріальний апарат;
- ✓ розглянути історичні витоки проблеми біженства у Європі;
- ✓ проаналізувати міграційні кризи в ЄС;
- ✓ охарактеризувати європейські механізми співробітництва у питаннях біженців;
- ✓ визначити проблему адаптації та інтеграції біженців у Євросоюзі.

Методологія дослідження. У процесі написання роботи застосовано комплекс наукових методів для ґрунтовного аналізу проблеми біженства в Європейському Союзі. Методи аналізу та синтезу використано для систематизації інформації щодо міграційної політики ЄС та її еволюції. Теоретичний метод дозволив узагальнити наукові підходи до вивчення причин і наслідків міграційних криз. Метод порівняння застосовано для оцінки політики різних європейських країн у питаннях прийому та інтеграції біженців. Статистичний та розрахунково-аналітичний підходи використано для аналізу динаміки міграційних потоків, ефективності розподілу біженців у

межах ЄС та оцінки впливу цих процесів на соціально-економічну ситуацію. Аналітичний метод допоміг виокремити ключові тенденції в розвитку європейської міграційної політики, а прогностичний метод дозволив оцінити можливі сценарії подальшого розвитку ситуації з біженцями у ЄС.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти, стратегічні документи та офіційні звіти Європейського Союзу щодо міграційної політики, зокрема: Дублінська угода, Глобальний пакт про біженців ООН, Пакт ЄС про міграцію та притулок, Лісабонський договір, а також директиви та рішення Європейської комісії щодо політики прийому біженців. Офіційні заяви європейських лідерів та звіти міжнародних організацій, таких як УВКБ ООН (Агентство ООН у справах біженців), Міжнародна організація з міграції (МОМ), також становлять важливе джерело інформації. У роботі широко використані наукові публікації, монографії, статті у фахових журналах, що аналізують міграційну політику ЄС, її ефективність та виклики. Особливу увагу приділено аналітичним матеріалам провідних європейських дослідницьких центрів, таких як European Council on Foreign Relations (ECFR), Migration Policy Institute (MPI) та RAND Europe, які розкривають ключові тенденції розвитку політики щодо біженців. Окремий акцент зроблено на історичних документах та наукових працях, що розкривають еволюцію підходів Європейського Союзу до управління міграційними потоками та інтеграції біженців.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Містить 62 сторінки тексту, 5 таблиць та 2 рисунки. Список джерел включає 67 найменування літератури.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ БІЖЕНСТВА

1.1. Науково-теоретична база роботи

Проблематика біженства у Європейському Союзі є комплексним, динамічним та багатоаспектним державно-правовим явищем, яке знаходиться на перетині численних наукових галузей. Відповідно, подальший науковий аналіз цього явища вимагає використання міждисциплінарного підходу, що забезпечує вивчення спільного характеру аспектів.

Формальні юридичні інститути і норми міжнародного права формують структурний розвиток для проблеми біженців. Вони є лише лінійними нащадками довоєнної практики, яка слідувала за тим оригінальним договором 1933 року про статус біженців. Таким чином, самі по собі вони не роблять справжніх біженців безпечними та благополучними; проте вони захищають їх на тимчасовій основі за необхідності. Головним серед десяти чи дванадцяти статей установчого документа є Стаття 3, яка зазначає: держави-учасниці повинні з максимальною доброзичливістю та розумінням приймати шукачів притулку, зокрема сприяти їх якнайшвидшому поверненню до трудової діяльності чи стабільного способу життя. Біженці повинні мати право на офіційне визначення свого статусу – чи відповідає особа, яка звертається по захист, національним критеріям біженця, що дозволяє уникнути дискримінації або заподіяння шкоди [9].

Важливо зазначити, що всі амбітні цілі, закладені під час зустрічі в Пекіні, були реалізовані вже більше ніж раз: всебічна соціальна мережа безпеки; повноцінні трудові права, включаючи мінімальну заробітну плату та навчання. Цей договір забороняє дискримінацію проти шукачів притулку і забезпечує загальні умови життя, якими вони насолоджуються так само добре або навіть краще, ніж націонали чи іноземці. Основний принцип Конвенції –

це неповернення, що означає, що жодна держава-підписант не може направити або повернути біженця до країни, де його життя чи свобода будуть під загрозою через його расу, релігію, національність, належність до певної соціальної групи або політичні погляди. Цей підхід забезпечує міжнародну правову основу для захисту біженців і зобов'язує країни, що підписали угоду, надавати притулок тим, хто рятується від переслідувань чи війни.

У межах даного дослідження особливої уваги потребує ґрунтовний аналіз міжнародно-правових актів, що регулюють процеси осучаснення міграційної політики. Доцільно акцентувати увагу на їхніх ключових положеннях і правовій сутності (табл. 1.1).

В європейському контексті міжнародний правовий вимір поєднується із загальною політикою ЄС щодо надання притулку - Загальна Європейська Система Притулку, включаючи Дублінське регулювання, директиви з процедур надання притулку, директиву про умови прийому. І відповідно до цих норм, у 2022 році Директива ЄС щодо тимчасового захисту була застосована вперше, надавши десяткам мільйонів українських біженців негайний правовий статус і соціальну безпеку в країнах ЄС [26].

Важливим теоретичним внеском у цьому відношенні є концепція сек'юритизації міграції, яка вперше була запропонована представниками Копенгагенської школи досліджень безпеки (Оле Вевер та Баррі Бузан). Вони розглядають це як процес, за яким політичний дискурс перетворюється на реальність. Біженці є прикладом, коли передбачувана загроза безпеці має бути вирішена за допомогою надзвичайних заходів, щоб запобігти ескалації небезпеки. У період 1990-х років сек'юритизація стала агентством розвитку за підтримки ЗМІ. Вони не тільки надають інформацію читачам з цього питання, але також представляють певні підтримуючі аргументи [28].

Таблиця 1.1

Ключові міжнародно-правові акти у сфері захисту біженців

Назва акту	Рік	Основні положення	Вплив на сучасну політику
Конвенція про статус біженців	1951	Визначає поняття «біженець», принцип неповернення, права та обов'язки біженців, забороняє дискримінацію та депортацію у разі загрози життю чи свободі.	Фундамент сучасної системи захисту біженців.
Протокол про статус біженців	1967	Скасовує часові й географічні обмеження, розширює застосування Конвенції 1951 року на всі регіони та всі часи.	Універсалізує захист для нових хвиль біженців у різних регіонах світу.
Женевська конвенція	1933	Перший міжнародний договір про статус біженців, визначав базові права та процедури, проте був обмеженим у застосуванні.	Вважається юридичним попередником Конвенції 1951 року.
Директива 2011/95/ЄС (Кваліфікаційна директива)	2011	Встановлює стандарти для визначення статусу міжнародного захисту і пов'язаних прав у країнах ЄС.	Гармонізує підходи країн ЄС до захисту біженців.
Директива 2013/32/ЄС (Процедури на директива)	2013	Встановлює процедури розгляду заяв про надання притулку, гарантує мінімальні стандарти щодо ефективності та справедливості процедур.	Вимагає справедливого поводження з шукачами притулку в ЄС.
Дублінське регулювання	1990-2013	Встановлює правила, яка країна ЄС відповідальна за розгляд заяви про притулок.	Запобігає «форум-шопінгу», оптимізує розподіл відповідальності в ЄС.
Директива ЄС про тимчасовий захист	2001/2002	Механізм надання захисту великій кількості переміщених осіб у разі масового притоку (застосована до українських біженців у 2022 році).	Швидка допомога та легалізація правового статусу біженців в кризових ситуаціях.

Складено автором за матеріалами: [7; 9; 26].

Крім своєї полемічної сторони, політичний підхід охоплює аналіз суспільних настроїв та підбурення до ворожнечі, такі як міграційні кризи, що стимулюють праворадикальні популістські та антимигрантські сили. Інша група науковців, навпаки, наголошує на питаннях гуманітарної безпеки та прав людини. Вони акцентують увагу на відповідальності держав за виконання міжнародних договорів і забезпечення турботи про біженців. Ці теми стосуються діяльності Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ), програми ЄС з переселення біженців до держав-членів та

угоди з третіми країнами (наприклад, угода ЄС-Туреччина 2016 року) тощо [41].

Особлива увага приділяється закономірностям адаптації в довготривалих зонах компактного поселення. Історично західні держави реалізовували різні моделі інтеграції іммігрантів: асиміляцію, мультикультуралізм та структурну інтеграцію. Наприклад, у Франції домінувала модель «плавильного котла», що передбачала повне включення представників різних культур у домінуючу культуру. Натомість у Великій Британії, Нідерландах та Канаді утвердилася модель «салатної миски», яка спрямована на збереження культурного розмаїття за умови забезпечення рівних прав для національних меншин.

Вілл Кімліка, канадський філософ, відомий як «батько» теорії мультикультуралізму, сказав, що меншини мають колективні права в демократичному суспільстві. Завдяки йому було проведено багато досліджень щодо проблем взаємного проживання, і на додаток до того, що це є ідеологією, сьогодні мультикультуралізм також є політикою інтеграції [15].

Можна зробити висновок, що люди, які вимушено полишають свої країни походження, становлять важливу частину (або навіть більшість) від усіх цифр еміграції населення. Емпіричні дані вказують, що сучасні конфлікти призводять до безпрецедентних хвиль біженців. Наприклад, у лютому 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, яке змусило 14 мільйонів людей покинути свої домівки, причому 8 мільйонів (в основному жінки та діти) виїхали за кордон у перші місяці війни [21].

Для країн-приймачів це означає різку зміну населення, що створює демографічні виклики (навантаження на інфраструктуру, соціальну сферу) та водночас відкриває можливості (молодша робоча сила для старіючої Європи). Демографічні дослідження з 2015 року (так звана європейська міграційна криза) аналізують, як біженці розподіляються серед країн ЄС, який відсоток все ще мігрує далі (після повернення з міграції) або повертається додому та

як міграція впливає на довгострокові тенденції в народжуваності, смертності та показниках імміграції в регіоні [51].

За економічним підходом, з одного боку, біженці розглядаються як потенційні витрати на державний бюджет та послуги (витрати на житло та проживання, медичне обслуговування тощо). З іншого боку, в довгостроковій перспективі успішна інтеграція біженців може приносити економічні дивіденди: покриття попиту на працю, стимулювання нових бізнесів і подальше збагачення економіки та культури в цілому. У 2015-2016 роках Європейська комісія та ОЕСР аналізували вплив біженців на економіку ЄС. При ефективних політиках інтеграції додаткове споживання та робочі місця, що створюються біженцями, можуть сприяти зростанню ВВП приймаючих країн [58].

Але в той же час нерівномірний розподіл біженців по країнах (наприклад, важкий тягар на такі країни, як Греція, Польща, Німеччина та Італія) піднімає питання про механізми фінансової солідарності ЄС, перерозподільні фонди або субсидії від багатших країн для держав, що приймають, тощо. Економічний підхід також охоплює розвиток людського капіталу біженців: програми навчання, перепідготовки, визнання кваліфікацій [40].

Гуманітарні науки з антропологічної перспективи також важливо розглянути у міждисциплінарних підходах. Етична чи філософська позиція полягає в тому, що моральний обов'язок міжнародної спільноти - допомагати людям, які тікають від війни та переслідувань. Із концепціями глобальної справедливості та прав людини біженці розглядаються як вразлива група, за якою потрібно особливо доглядати та допомагати [8].

Згідно з традиційною моделлю міграції існують штовхаючі фактори в країні походження (наприклад, війна, переслідування, бідність) і тягучі фактори в країні призначення (наприклад, безпека, економічні можливості). Втім, хоча ця концепція залишається базовою – двобічна природа реальності

- її надмірно спрощений характер не відповідає складним обставинам сучасних примусових міграцій. Якщо ми розглядаємо вимушені переселення за моделлю міграційної мережі, вона передбачає що присутність соціальних зв'язків серед мігрантів набуває форми ланцюгової міграції, що зменшує ризику переміщення.

Важливо зазначити, відповідно до Копенгагенської школи, питання біженців можна розглядати як загрозу національній безпеці. Таким чином, це легітимізує жорсткі заходи (закриття кордонів, депортація) і також впливає на формування громадської думки. Це показує, що різнобічність цього питання включає економізацію, політизацію, сек'юритизацію та гуманітарну допомогу і багато інших важливих чинників.

Отже, феномен біженства потребує комплексного теоретичного аналізу, який ґрунтується на міждисциплінарному підході. Наукова література вказує що жоден окремий підхід не в змозі повністю охопити кожен аспект цього явища, адже в них інтегровані безліч вимірів, зокрема правові, політичні, соціальні, демографічні, економічні та гуманітарні. Такий багатовимірний аналіз надає змогу зрозуміти не тільки глибинні причини та наслідки біженства, а й створити та відтворювати ефективні стратегії реагування. Таким чином, дослідження цього та інших явищ матиме вплив у формуванні відповідальної міграційної політики, яка буде релевантною та відповідатиме сучасним цінностям Європи та міжнародним зобов'язанням.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

У цьому контексті особливо важливим є коректне та послідовне використання термінів, таких як: «біженець», «внутрішньо переміщена особа (ВПО)», «шукач притулку», «мігрант», «міграція», «притулок» (або «право на притулок»), «додатковий захист», «тимчасовий захист», «реадмісія», «депортація», «екстрадиція» тощо. Їхнє визначення ґрунтується на

положеннях міжнародного права – зокрема, Конвенції ООН про статус біженців 1951 року, документах ООН і Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), а також на нормативно-правових актах Європейського Союзу та національному законодавстві України, зокрема Законах України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1; 2].

Біженець (англ. *refugee*) – це особа, яка залишає країну свого походження через загрозу життю, свободі чи безпеці та шукає захисту (притулку) в іншій державі. Класичне визначення статусу біженця закріплено в Конвенції ООН про статус біженців 1951 року. Відповідно до цієї Конвенції, біженцем визнається: «особа, яка внаслідок обґрунтованого страху стати жертвою переслідування за ознаками раси, релігії, національності, належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї національної належності та не може або не бажає користуватися захистом цієї країни».

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» надає принципово схоже визначення: «біженець – це особа, яка не є громадянином України і через добре обґрунтований страх стала жертвою переслідувань на будь-якій з передбачених підстав знаходиться поза межами країни, де раніше проживала, і не може або не бажає повернутися туди через зазначені труднощі»

Відповідно, національне визначення біженця відповідає стандартам Конвенції 1951 року, але воно виключає громадян і осіб без громадянства. Крім того, у праві Європейського Союзу визначення «біженець» відображає той самий принцип, що і в Конвенції 1951 року, і базується на критеріях Конвенції 1951 року, реалізованих Директивою про кваліфікацію (Директива 2011/95/ЄС) [9].

Особа вважається «біженцем за Конвенцією», якщо вона може довести, що потрапляє під критерії Конвенції. У практичному сенсі статус біженця є міжнародним статусом захисту, який дозволяє особі законно проживати в країні притулку, користуючись правами, передбаченими національними та європейськими законодавствами.

Варто зазначити, що у науковій літературі поняття «біженець» є підкатегорією примусових мігрантів – людей, які покинули свою країну не з власної волі, а через обставини, які представляли загрозу. Біженці, на відміну від інших мігрантів, потребують окремої системи правового захисту. З іншого боку, УВКБ ООН підкреслює, що розрізнення між біженцями та іншими категоріями мігрантів, які залишають свою країну в основному з економічних чи особистих причин, не повинно бути втрачено з виду [coe.int], оскільки біженці змушені покидати свої домівки через серйозні загрози життю і свободі та мають особливий міжнародний правовий статус. Наприклад, Джеймс Хатавей, автор праці «The rights of Refugees under International Law», вважає важливим вірного розмежування понять «біженець» та «мігрант», адже від цього залежить їх правовий статус та стан у країні перебування. До цього приєднується і науковець Александр Беттс. Він вважає, усі спроби класифікації переміщених осіб як мігрантів знецінюють міжнародно-правовий захист біженців [11].

В той же час, внутрішньо переміщена особа (ВПО) – будь-хто, кого змусили втекти з дому, але не перетинати міжнародно визнаний державний кордон. В міжнародному праві ВПО визначаються в Керівних принципах ООН з питань внутрішнього переміщення (1998) як люди, змушені втекти зі своїх домівок або місць звичайного проживання внаслідок збройного конфлікту, насильства, порушення прав людини або природних катастроф, і не перетинали міжнародно визнаного державного кордону. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» є законодавчим актом, що регулює права та соціальну підтримку ВПО в

Україні. Стаття 1 цього закону визначає, що внутрішньо переміщеною особою є: «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка легально перебуває на території України і має статус особи, яка бажає отримати захист від України й має право на тимчасовий дозвіл на проживання або статус біженця в Україні, і змушена залишити місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, масового порушення прав людини, надзвичайної ситуації природного або техногенного характеру» [2].

З метою систематизації механізмів міжнародного захисту осіб, які залишили свої країни через переслідування, конфлікти чи загрози життю, доцільним є класифікаційне представлення основних правових режимів, що застосовуються до різних категорій переміщених осіб (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Основні принципи захисту різних категорій переміщених осіб

Складено автором за матеріалами: [3; 56].

Кожен принципи міжнародно-правового захисту переміщених осіб застосовується залежно від характеру загроз, що стоять перед особами, змушеними залишити країну походження. Надання притулку передбачено для біженців у разі загрози переслідування; тимчасовий захист активується у випадках масового напливу осіб; додатковий захист застосовується, коли існує загроза серйозної шкоди; принцип неповернення забороняє вислання осіб до країн, де їхнє життя або свобода перебувають під загрозою.

На відміну від біженців, внутрішньо переміщені особи залишаються відповідальністю держави. Їм не надається міжнародний правовий статус, такий як статус біженця, оскільки вони фактично не перетнули кордон, і тому вважається, що вони залишаються під юрисдикцією своєї держави громадянства.

В академічній літературі з соціології та політології ВПО є окремою підгрупою занепокоєння серед вимушено переміщених осіб, аналогічно біженцям; однак причини переміщення не охоплюються положеннями Конвенції про біженців, оскільки не відбулося перетину кордону держави. Олена Малиновська, одна з дослідниць українського переміщення після 2014 та 2022-х років, у своїх працях вживає категорії «ВПО» (стосовно законів України) та «біженці» (уже в контексті міжнародного права) [3].

Неможливо не зазначити шукачів притулку (Asylum Seeker). Це особа, яка подала заявку на притулок, і для якої така заявка знаходиться на розгляді. Особам, які подали заявку до уряду країни про визнання біженцем, надається право на отримання статусу шукача притулку, і вони залишаються претендентами до тих пір, поки заявка обробляється. У разі схвалення їхньої заявки вони отримують статус біженця (з можливістю надання іншого статусу захисту), а в разі відмови, їх вважають нелегальними мігрантами, що підлягають депортації. Термін «заявник на міжнародний захист» часто використовують у документах ЄС, і він відноситься до шукачів притулку.

В українському законодавстві термін «шукач притулку» не вживається безпосередньо, проте використовується термін "особа, яка звертається за захистом". Після подання заявки на статус біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, шукач притулку зобов'язаний отримати посвідчення про подання заявки на захист, яке підтверджує законність його перебування в Україні до прийняття рішення за їхньою заявкою [28].

Таким чином, шукач притулку захищається від повернення, принаймні на час розгляду справи; принцип неповернення таким чином застосовується

до нього, як мінімум, на час, необхідний для розгляду справи. Томас С. із Нідерландів, який є фахівцем із права ЄС щодо притулку, використовує термін «шукач притулку» коли визначає процес ДО визначення статусу біженця.

Інші важливі терміни – це «мігрант» та «міграція», і хоча різниця між цими поняттями може здаватись очевидною, ці два поняття мають доволі різноманітну структуру. Міграція в цьому випадку відноситься до переміщення людей через кордони.

Проте, термін «мігрант» часто може бути критикованим серед правозахисників та науковців через його нейтральність. Такі вчені як Сесилія Менувар наголошують, що узагальнення усіх осіб як «мігрантів» дозволяє державам вислизати від зобов'язань перед біженцями. Також UNHCR у публікації «Words Matter» наголошують науковців та медіа уникати терміну «мігрант» щодо осіб, які рятуються від війни [62].

Добровільні мігранти – це ті, хто обирає з особистих або економічних причин залишити свої домівки. Ця відмінність важлива, оскільки вона визначає юридичний статус: вимушені мігранти можуть отримати статус біженців або осіб, які потребують додаткового захисту, тоді як добровільні мігранти зазвичай регулюються законами про імміграцію.

Уже згаданий раніше Александр Беттс, який займається на базі інституції Оксфордського університету, вважає що конотація “біженець” є застарілою, тому що не охоплює людей які вимушені тікати від колапсу держав, голоду, екологічних катастроф, проте формально вони й не підлягають під переслідування за конвенцією 1951-го року [11].

Підбиваючи підсумки, слід наголосити, чітке розмежування та вірне трактування понять у сфері міграції та біженства є важливою умовою щодо формування ефективної політики, надання правового захисту та слідування правам людини. Категоріальний апарат має на меті не лише уникати плутанини, але й враховувати потреби індивідуальні різних груп

переміщених осіб та відслідковувати виконання особливих прав цих осіб. Саме тому розробка та використання системи ключових понять є ґрунтовною відповідальністю та базою для наукового дослідження і реалізації на практиці політики щодо біженства та міграції.

1.3 Історичні витоки проблеми біженства в Європі

За підсумками Другої світової війни в Європі були мільйони біженців та внутрішньо переміщених осіб, які отримали статус біженців. Це призвело до створення Управління Верховного комісара ООН у справах біженців у 1950 році та ухвалення Женевської конвенції 1951 року про статус біженців та приділено ще більше уваги коректності та вірної конотації понять які тим чи іншим чином пов'язані з гуманітарними кризами та біженством. У 1950-1951 роках як внутрішні так і зовнішні переміщення повоєнних біженців були настільки значними, що виникла потреба у координації міждержавних зусиль для створення міцної основи для міжнародного права в цій сфері. У наступні десятиліття Європа зіткнулася з кількома значними хвилями примусового переселення [9].

Історичні витоки викликів, пов'язаних з біженцями в Європі, виникають із низки конфліктів, трансформацій держав та еволюційних юридичних відповідей. Такі події, як Кришталева ніч і радянські депортації – спонукали міжнародні конференції та зрештою призвели до створення таких інститутів, як, уже згадане раніше, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Інші дослідження документують пізні зміни: крах багатосторонніх режимів, післярадянський юридичний вакуум у регіонах, таких як Україна, та масштабні кризи з 2015 по 2019 рік, які підкреслили напруженість у політиці та інтеграції Європейського Союзу [21].

Однією з характеристик повоєнних рухів була їх гетерогенність. Серед них були етнічні німці, виселені з Східної Європи; євреї, які поверталися з

таборів смерті чи з евакуації в СРСР; радянські громадяни, репатрійовані після примусової праці, а також інші, які не мали країни, до якої могли повернутися, або не мали бажання це робити (включаючи політичних емігрантів). За словами Клодені Скрам, «Категорія біженців не була чітко визначена у цей час». Посилаючись на тих, кого вважали біженцями, мігрантами, депортованими та «переміщеними особами» (які здебільшого перебували в західній зоні окупації в Німеччині), Скрам додала, що ні в часи війни, ні після неї ці назви не розділялися на окремі групи людей» [59].

Після цієї кризи була заснована UNRRA (Адміністрація Об'єднаних Націй з питань допомоги та відновлення, 1943), а згодом, у 1947 році, було створено Міжнародну організацію у справах біженців (IRO), яка мала спрямоване на майбутнє (тимчасове) завдання – реєстрацію, переселення та надання юридичної допомоги мільйонам переміщених осіб [27].

Це була діяльність IRO, яка забезпечила основу для створення УВКБ ООН (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) через п'ять років. Як описує вчений Жерар Д. Коен («Військовий спад: переміщені особи Європи в повоєнному порядку», 2012), IRO була не лише гуманітарною організацією, але й установою, що сформувала політичну ідеологію міжнародного захисту, засновану на принципі «репатріації або інтеграції», який пізніше був прийнятий у моделях притулку [61].

Відомий дослідник проблем біженців Гіл Льошер пояснює, що саме в цей час біженець вперше був інституціолізований як правовий, а не лише гуманітарний суб'єкт. Його роботи показують, як після 1950 року почалася інтеграція правових норм щодо специфічної категорії біженців і цей процес був результатом попередньої роботи UNRRA та IRO. Одним з головних наукових спорів у дослідженнях цього періоду є пояснення мотивів та ідентичності біженців. Коен наголошує на політичному походженні: «Більшість з тих, кого IRO визнала біженцями, не відповідали класичним

критеріям переслідуваних, проте вони були ідеологічно небажаними для репатріації» (зокрема: антикомуністи з СРСР, Польщі, Югославії).

Льошер, з іншого боку, вважав за необхідне підкреслити загальний принцип захисту, незалежно від політичного змісту: навіть якщо хтось не був безпосередньо переслідуваний, він мав право не повертатися в вороже середовище [12].

Попри повоєнне відновлення, наступним викликом став розпад Югославії на рівні з іншими конфліктами. Після розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії у 1991 році збройні конфронтації жилилися етнополітичними міркуваннями. Війни в Хорватії (1991–1995), Боснії і Герцеговині (1992-1995) та Косово (1998-1999) не тільки переписали політичну географію регіону, вони створили найбільшу кризу біженців у Європі з часів Другої світової війни, до сирійського конфлікту 2010-х років.

У 1990-х роках було подано 877 тисяч заявок на отримання притулку від громадян колишньої Югославії до європейських країн, порівняно з 68 тисячами у 1980-х – це 13-кратне зростання, згідно зі статистикою Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR). Більшість мігрантів прибули з Боснії і Герцеговини, Хорватії, Косова, Сербії та Чорногорії. Лише з Боснії було переміщено понад 2 мільйони людей, які стали або внутрішньо переміщеними особами, або біженцями – понад 1 мільйон, зокрема, попросили притулку за межами регіону.

Після воєн на Балканах розпочалась наступна міграційна, своєю більшістю, Сирійська криза та регіонів. Громадянська війна в Сирії (з 2011 року) та нестабільність на Близькому Сході призвели до кризи, що викликала найбільшу хвилю мігрантів та біженців з часів Другої світової війни, які шукали притулку в Європі. У 2015-2016 роках ЄС досяг рекордної кількості заявок на притулок: 1,255,600 осіб вперше звернулися по захист у 28 державах-членах ЄС (більше ніж удвічі більше, ніж у 2014 році) (табл. 1.1). У 2015 році найбільшими групами заявників були громадяни Сирії (362,800, або

29% від загальної кількості), Афганістану (178,200; 14%) та Іраку (121,500; 10%). Німеччина отримала найбільшу кількість біженців (заявок на отримання притулку вперше) (~441,800, 35% від усіх заявок) та Угорщина (~174,400; 14%). ЄС став ареною для гострих дискусій про розподіл тягаря у 2015 році, коли Німеччина та Франція вимагали обов'язкових квот для перерозподілу біженців серед держав-членів (табл. 1.2) [20].

Таблиця 1.2

Країни Європейського Союзу з найбільшою кількістю поданих заяв на отримання притулку

Країна	Заявки (2015)	Частка від загалу (%)
Німеччина	441 800	35 %
Угорщина	174 400	14 %
Швеція	156 100	12%
Австрія	85 500	7%
Італія	83 200	7 %
Франція	70 600	6 %

Складено автором за матеріалами: [20].

Російська збройна агресія проти України, що розпочалася у 2022 році, стала ключовим чинником масштабної гуманітарної кризи та найбільшого переміщення населення в Європі з часів Другої світової війни. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 17 квітня 2025 року в європейських країнах було зареєстровано понад 6 357 600 українських біженців, а загальна кількість переміщених осіб, включно з тими, хто перебуває за межами Європи, сягнула приблизно 6 917 800 осіб. Більшість подалися до сусідніх країн (Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина, Молдова тощо), і небагато – до країн Західної Європи (табл. 1.2). У березні 2022 року Європейський Союз активував директиву 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, що надала українцям право залишатися, працювати і отримувати соціальну та медичну підтримку.

Станом на кінець березня 2025 року найбільша частка осіб з України, які отримали тимчасовий захист, перебувала у Німеччині (приблизно 1 184 890

осіб, або 27,8 % від загальної кількості) та Польщі (приблизно 997 120 осіб, або 23,4 %) (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Кількість осіб, які отримали тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу у 2025 році

Країна	Кількість осіб
Німеччина	1 184 890
Польща	997 120
Чехія	365 055

Складено автором за матеріалами: [20].

Підсумовуючи історичний аналіз дослідження, можна зробити висновок, що проблема біженства в Європі глибинно в коренях розвивалась під впливом глобальних конфліктів, трансформацій геополітики та соціально-економічних викликів. Від Другої світової війни, через конфлікти на Балканах до сучасних хвиль міграції із Близького Сходу та України – усі ці події формували новітні підходи, так само як інститути міжнародного захисту. Ефективна допомога біженцям можлива лише за умов координації міжнародних зусиль, регулярного перегляду політик та адаптації норм права. Проблема інтеграції, захисту прав та соціального забезпечення біженців надалі залишається одним із найбільших викликів для держав Європи та міжнародної спільноти. Глибинне усвідомлення історичних витоків дає змогу спрогнозувати тенденції майбутнього та формувати більш стійкі підходи щодо управління міграцією та захистом біженців у Європі.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМА БІЖЕНСТВА ЯК ВИКЛИК МІГРАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС

2.1. Міграційні кризи в ЄС: причини, перебіг, наслідки

Кризи в Європейському Союзі часто пов'язані з раптовими та масштабними потоками біженців і мігрантів, які, як правило, спричинені збройними конфліктами або політичною нестабільністю. Нормативно-правові рамки для набуття статусу біженця визначаються міжнародними договорами, зокрема Конвенцією про статус біженців 1951 року та Протоколом до неї 1967 року. Ці документи, серед іншого, ґрунтуються на фундаментальному принципі невисилання (*non-refoulement*), який забороняє примусове повернення особи до країни, де її життю чи свободі загрожує небезпека.

Завдяки «Дублінському регулюванню» на рівні Європейського Союзу була розроблена система, відома як «Спільна європейська система надання притулку» (CEAS) [8; 9]. Це регулювання ставить країну першого в'їзду у ЄС у критично важливу позицію стосовно надання притулку. Однак у випадку масштабної кризи цей механізм виявляє значні недоліки. Тут можна провести аналогію із сьогоденням, адже структура ООН теж поступово втрачає (чи за думкою маси політологів) уже втратила свій вплив та можливість впливати на конфлікти і вирішувати їх мирно чи миротворчими місіями [22].

На даному етапі роботи важливо виділити та виокремити основні міграційні кризи, починаючи з кінця ХХ – початку ХХІ ст. Зокрема, після розпаду Югославії тисячі біженців з Боснії (1992–95) та Косова (1998–99) перебралися інші європейські країни. Ці хвилі змусили країни ЄС приймати біженців у більших масштабах, але поки що вони не викликали політичних заворушень та сильних тисків [62].

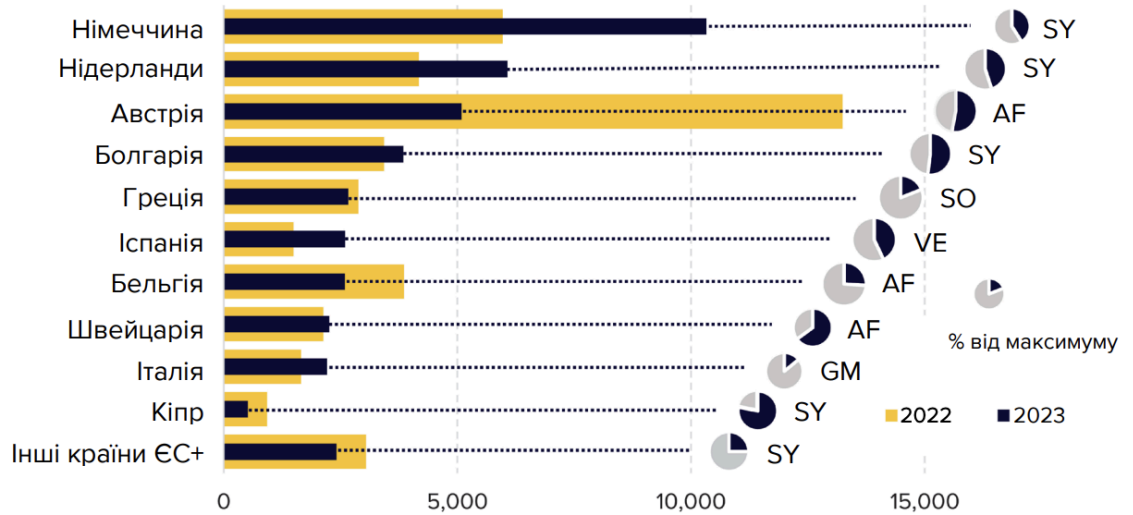
У 2011 році повстання «Арабської весни» привели до двох громадянських воєн у Лівії та Сирії. Після падіння режиму Каддафі

італійська операція Mare Nostrum була завершена, і з відкриттям Лівії через «морську висадку» вона перетворилася на «центральный» середземноморський маршрут до Італії [54; 60].

У той же час тривала громадянська війна в Сирії (з 2011 року) викликає величезні переміщення населення – як внутрішньо по країні, так і за її межами. Хоча кількість біженців, які досягають Європи тими днями, була ще мінімальною, ці події заклали основу для кризи, яка мала прийти.

Рухаючись до більш релевантних подій, розглянемо міграційну кризу 2015–2016 рр. Одним з великих факторів стала інтенсифікація війни в Сирії та продовження нестабільності в Іраку, Афганістані, а також криза по всій Північній Африці. УВКБ ООН заявляє, що до грудня 2015 року понад 911 000 біженців та мігрантів перетнули Середземне море до Європи, причому близько 75% з них були з Сирії, Афганістану або Іраку. Інші джерела називають цифру понад мільйон лише у 2015 році [16].

Повертаючись до подій 2024-го року з кореляцією в два – три роки, українська криза набула ще більших обертів, виїзди за кордон виростили масштабно. В той час як чоловікам певного віку та категорій виїзд було заборонено, вони, у спробах врятувати з небезпечних регіонів свої сім'ї: дружин, дітей, батьків, відправляли їх за кордон. Більшість статистик із цими даними фокусувались більше на загальних поняттях: жінка, дитина, пенсіонер. Але є непоодинокі випадки коли за кордон, з прохання батьків, виїжджали саме підлітки або особи які є неповнолітніми на час повномасштабного вторгнення в Україні. Наступна діаграма має на меті показати країни куди виїжджали ці неповнолітні особи та їх кількості (рис. 2.1).

Примітка: Для Португалії за жовтень–грудень 2023 року дані не були доступні.
Джерело: Дані EUAA EPS станом на 1 лютого 2024 року.

Рис. 2.1. Топ-10 країн ЄС+, які отримали найбільше заяв від неповнолітніх без супроводу у 2023 році: порівняння з 2022 роком та аналіз провідних країн громадянства заявників [20]

Кількість непрямо відкликаних заявок від неповнолітніх без супроводу з того часу знизилася на третину від пікового показника 2022 року, особливо серед неповнолітніх без супроводу з Афганістану. Це є індикатором потенційного зменшення потоку вторинних переміщень неповнолітніх без супроводу в країнах ЄС+. Постійно велика кількість заявок від неповнолітніх без супроводу в ряді країн ЄС+ призвела до певної адаптації їхніх умов прийому. Все ще залишалось багато чого подолати, а умови для прийому дітей були загалом поганими. Були проведені законодавчі та політичні реформи з метою прискорення процедур і забезпечення адекватної підтримки, але неурядові організації вказують на небезпеки, які може спричинити зменшення обмежень на практиці.

Як зазначив С. Кастлз, причини збільшення міграційних потоків та виникнення «криз у міграції» залишатимуться впливовими. У 2015 році ці фактори стали каталізатором для кризи, оскільки їх досвід показав, що без

вирішення головних причин, чому люди можуть бути змушені шукати порятунку чи безпеки за межами своєї країни, такі шаблони масової втечі можуть повторитися [45].

Цікаво зазначити, що історія – наука циклічна, і має здатність повторюватися. Причини воєн, їх тривалість, фактори виникнення та підводні камені. Усе це ми спостерігаємо вже століттями, але що відмінного, так це реакція суспільства: вони можуть бути як неочікуваними, так і схожими до прогнозованих. До прикладу, війна в Україні: як Російська влада, так і аналітики за океаном та в межах Європи прогнозували розкол серед української нації через низку факторів, де з головних були відмінності мовних преференцій регіонів. Для прикладу, західні та східні області країни. Повертаючись до початку 2015 р., найважливіший маршрут міграції - це центральний середземноморський маршрут: спочатку потрібно перетнути з Лівії до Італії, а потім наступною є Іспанія чи Португалія. Але після кількох трагічних інцидентів із човнами та змін у світовій ситуації цей напрямок міграції «перемістився» на інше узбережжя – східний середземноморський маршрут (Туреччина – грецькі острови). Наприклад, у квітні 2015 року корабель із приблизно 700 людьми на борту затонув біля Лампедузи; щонайменше 600 з них загинули. Такі трагедії привернули значний інтерес громадськості та ЗМІ до «кризи біженців», що ще більше ускладнило пошук спільних рішень [13].

Після дванадцяти місяців країни-нетто-вкладники сплатили ЄС ПДВ і проаудитували фінансові ринки 2003 року, вони, можливо, дійшли висновку, що настав час скоротити деякі занепадаючі бюрократії, такі як ті, що отримують понад 3% річного зростання заробітних плат. Але для Європи ще є надія. Аналітики кажуть, що прибуття понад мільйона людей у 2015 році «викликало глибокі розколини між країнами-членами ЄС», показуючи як недоліки в його Шенгенській зоні (нестача ефективного зовнішнього контролю кордонів), так і «недієздатність Дублінського регламенту» [16; 46].

За таких обставин Греція та Італія не змогли завадити мігрантам продовжувати переміщення на північ до Європи, за межі кордонів, які вони могли контролювати в будь-якому значущому сенсі. Вони передали тягар до західних країн (таких як Німеччина, Швеція, Австрія і Голландія), що були найближче до Греції та Італії, а потім почали національно діяти, щоб відновити незалежність внутрішніх поліцейських перевірок на своїх кордонах. Німеччина відвернула тільки іммігрантів, таких як її власні турки, які прибули з колишніх протекторатів; Швейцарія навіть зупинила залізничні сполучення з Францією – це залишило жодних прямих шляхів до Західної Німеччини. За винятком невеликих пунктів доступу на кордонних пунктах, що ведуть безпосередньо в Італію з кожного з цих місць, відповідно, відрізаючи південні регіони – це все ще не найкраще наше рішення. Ми тепер звертаємо увагу на 1998 рік; між Грецією/Туреччиною зводилися загороди. Угорщина, Чехословаччина заблокувала вхід, Словаччина, що створила бар'єри, за даними Reuters. Як показали припинення залізничних послуг, загалом цінних для великих установ, на довжині південної Македонії, згідно з публічними записами, грецька поліція побудувала ще один високий ряд загород, довжиною шістдесят миль, 319 кілометрів завдовжки [40].

За надзвичайних обставин лідери ЄС ухвалили низку термінових заходів. У 2015 році Європейська Рада узгодила рішення щодо рятування життів на морі, боротьби з торгівлею людьми та механізмів розподілу й захисту біженців. Зокрема, були заплановані:

- дії з переселення 160 000 біженців з Італії та Греції до інших держав-членів;
- створення європейської системи для переселення вразливих осіб;
- використання ресурсів EASO (Європейського бюро підтримки притулку), Frontex і Eurojust у «гарячих точках» на кордонах. Ці заходи були формально викладені в Європейському порядку денному з міграції, представленому Комісією 13 травня 2015 року. В рамках цього порядку

денного були запропоновані чотири стратегічні «стовпи» для реформи міграційної політики [19; 24].

Зокрема, зменшення чинників до нерегулярної міграції; порятунок життя на морі та безпека зовнішніх кордонів; фіналізація формування спільноти щодо надання притулку; ініціація та розробка нових правових актів стосовно шляхів міграції. Ця «Європейська програма» має розроблену відповідну стратегію.

Важливо зазначити, що цією ініціативою буде ще більше посилено контроль на румунському кордоні; між ними, Угорщина та Болгарія також візьмуть на себе відповідальність за боротьбу з нелегальною міграцією. Наприклад, у травні 2015 року ЄС запропонував розширити операції Frontex («Triton», «Poseidon Sea»); відновити можливості місій з пошуку та порятунку (наприклад, «Mare Nostrum»), а також «посилити» морські патрулі в Середземному морі [19]. ЄС також профінансував (додатково 114 мільйонів євро) продовження розгортання персоналу та обладнання Frontex; тоді в жовтні 2015 року Греції було надано допомогу з командами швидкого реагування на кордоні (RABIT).

Проте масштаб притоку біженців вимагав перегляду всієї повністю політики надання притулку. Тому між вереснем 2014 та квітнем 2015 року Європейський парламент провів процес розробки закону у співпраці з Європейським судом та деякими організаціями громадянського суспільства, які мають особливий інтерес до законодавства про надання притулку. Також було встановлено обов'язок держав-членів повідомляти одна одну про негативне рішення з надання притулку за цим регламентом – крок, який би дозволив тим, хто зазнав поразки в Бельгії, але кому надали притулок у Німеччині, наприклад, отримувати соціальні виплати [48].

У 2016 році Комісія запропонувала повне перероблення правил надання притулку та представила проект регламенту для заміни дійсно стомлюючого механізму Дубліна. Європейський парламент у 2017 році схвалив мандат на

перегляд, щоб відійти від принципу першого входу та запровадити більш справедливий розподіл відповідальності [57].

Зібравши ці частини досвіду разом, можна побачити, як вони формують одну дуже важливу справу: формування та зміст правил ЄС щодо поводження з мігрантами та біженцями. Це набуло форми в «Пакті про міграцію та притулок» (2020), який вводить нові механізми солідарності між членами ЄС та спрощені процедури, щось таке, що згадувалося на словах, але ніколи насправді не здійснювалося [49].

Після 2016 року обсяг міграції залишався на високому рівні, хоча й з невеликим зниженням. Проте нові проблеми виникли в інших частинах світу.

У той час, як у 2021 році відбувалося зростання, нестабільність охопила Афганістан. Після виходу сил НАТО та захоплення влади Талібаном у серпні 2021 року тисячі афганців намагалися покинути країну. Більшість із них опинилися в сусідніх країнах (Пакистан, Іран), але ЄС також збільшив свої програми з гуманітарного переселення. За даними Європейської комісії, з 2021 року понад 51 000 людей (здебільшого афганців) прибули до ЄС через програми гуманітарного прийому. Крім того, з 2015 по 2024 рік до ЄС було переселено понад 127 000 біженців за спільними схемами, що вказує на зусилля ЄС щодо забезпечення захисту на міжнародному рівні [49].

Протягом цього самого періоду виникла так звана «гібридна» міграційна криза вздовж східного флангу ЄС. Білоруський режим навмисно переповнює кордони ЄС мігрантами (здебільшого з Близького Сходу) у відповідь на санкції Брюсселя. З літа 2021 року тисячі людей з таких країн, як Ірак, Сирія та Йорданія, застрягли на кордонах, зокрема Польщі, Литви та Латвії (станом на листопад 2021 року близько 2 200 людей перейшли на польську сторону).

Суворі умови мали місце, наприклад, там, – раптово з'явилися наметові поселення навколо переходу Кузниця на польському кордоні з Білоруссю – і за повідомленням Human Rights Watch, сотні мігрантів (включно з дітьми)

залишені напризволяще в морозну погоду. Польські та білоруські прикордонники проводять свавільні «відштовхування» [51].

Ця криза показала, що навіть менші потоки біженців можуть стати дуже ефективним інструментом для гібридної політики та нападом на європейську солідарність.

Наймасштабнішою новою кризою стала російська агресія проти України. Вже в перші тижні війни (лютий–березень 2022 р.) понад 2,2 млн українців (переважно жінок і дітей) виїхали з країни – найстрімкіший міграційний сплеск в Європі з часів Другої світової війни [21].

ЄС дав потужну відповідь: 4 березня 2022 р. Рада ЄС вперше застосувала Директиву про тимчасовий захист, яка надала українцям автоматичні права на проживання, роботу та соціальні послуги. За даними Євростату, станом на кінець березня 2025 р. понад 4,26 млн громадян України перебували в ЄС під тимчасовим захистом. Головними країнами прийому стали Польща, Німеччина та Чехія. Такий прикордонний рух був іншою за характером кризою: із широкою суспільною підтримкою та без різкого загострення міграційних дискусій (порівняно з кризою 2015 р.). Однак і тут помітні наслідки – наприклад, зміна демографічної ситуації й виклики інтеграції в приймаючих громадах. Європейська рада у червні 2024 р. прийняла рішення продовжити дію тимчасового захисту українців до 4 березня 2026 р. (на рік) [20; 21].

Кожна хвиля міграції була великим політичним явищем. У 2015 році загальноєвропейська криза відобразилася на тому, наскільки сильно хорватське суспільство розділилося через питання біженців, і як праві популістські партії з антиімміграційними гаслами захопили значну частину континенту. Наприклад, Угорщина організувала референдум у жовтні 2016 року щодо обов'язкових квот на прийом біженців. 98% виборців сказали ні (хоча він був недійсним, оскільки явка досягла лише 40%) [46].

Рухи на кшталт AfD у Німеччині, Національного фронту у Франції та Ліги Сальвіні в Італії, які використовували міграцію як питання під час цьогорічних виборів, здобули голоси. У Сполученому Королівстві міграція була лише однією з причин, чому стався Brexit. Хоча країна прийняла відносно небагато біженців (лише близько 39 000 заявок на притулок у 2015 році, тоді як Німеччина отримала 442 000), «напруженість через імміграцію» все одно була високою серед її людей. Відповідно до опитувань, понад 70% британців у 2016 висловлювали незадоволення щодо того, як ЄС вирішував кризу з біженцями. Криза надала величезну кількість аргументів виборцям, які хотіли вийти з ЄС, на користь суворого контролю кордонів [20].

У «тимчасовому захисті» українського народу європейці загалом бачили лише позитиви, що зрештою змінило середньостатистичного європейця в його ставленні до ближніх [24]. Одночасно з цим протистоянням з Росією різні антиіммігрантські виступи спалахнули на європейському материка (з цією проблемою не лише Україні, а й іншим мігрантським групам. Це викликало значний громадський протест через подвійні стандарти). Криза на кордоні з Білоруссю додала напруженості у відносини Польщі із західними партнерами, які вимагають дотримання європейського законодавства у сфері прав біженців [50].

З огляду на довгострокові наслідки, у порівнянні з уявленням про циклічність криз, міграційна криза змусила реформувати європейську політику з питань надання притулку. У 2020 році так званий Новий пакт про міграцію та притулок увів основні особливості, такі як обов'язкові механізми солідарності (для перерозподілу біженців або підтримки кордонів) та «суворі» правила, що регулюють надзвичайні ситуації. Зокрема, планується новий «регламент кризи та форс-мажору», який має забезпечити швидку реакцію на раптові напливи мігрантів у межах Європейського Союзу [49]. Можливості Frontex також були розширені (разом із більшим бюджетом та більшою кількістю службовців), і створене Агентство Європейського Союзу з

питань притулку (EUAA), яке координує допомогу країнам, що знаходяться на передовій лінії прийому біженців. Через широкий спектр прийнятих практичних кроків ці зміни безпосередньо пов'язані з досвідом криз з 2015 по 2022 роки. Спільні дії вважалися необхідними, створено нові інструменти для розподілу відповідальності.

2.2 Європейські механізми співробітництва у питаннях біженців

Міграційна політика координується через інституції ЄС. Зазвичай, Європейська Рада (президенти) визначає стратегічні пріоритети щодо міграції. Рада ЄС (високопосадовці) затверджує резолюції, надає мандати на переговори з третіми країнами, та приймає закони і програми. Європейська комісія розробляє законодавчі пропозиції та стратегічні документи, такі як "План дій з питань надання притулку" (2008) і "Європейська програма з міграції" (2015). Вона забезпечує їх виконання. Зі свого боку, текст угоди підкреслює, що за міжнародним правом право на притулок має бути дотримане. Це стосується не лише Женевської конвенції 1951 року про статус біженців. Відмовивши державній допомозі, яка становить 1,5 відсотка світового валового національного продукту, багаті країни Європи хочуть, щоб іммігранти залишалися поза їхніми межами. Один з органів який займається співробітництвом є CEAS – Спільна європейська система притулку. CEAS розроблено для стандартизації законів про прийом біженців по всій Європі, а також для встановлення мінімальних стандартів для всіх країн-членів [29].

CEAS має свою специфічну структуру прийому біженців, в якій важливо розуміти процес від в'їзду на територію ЄС до розголошення рішення (прийом, відмова, переміщення). Наступна таблиця покаже ці процеси з деталізацією аспектів на кожному з них (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Механізми та етапи роботи CEAS

Етап	Основний механізм	Зміст етапу	Відповідальні органи
1. В'їзд на територію ЄС	Відсутній	В'їзд на зовнішній кордон ЄС; подача заяви на притулок	Прикордонна служба, Frontex
2. Реєстрація, ідентифікація	Eurodac	Відбір біометричних даних, внесення до центральної бази	Нац. органи, Frontex
3. Визначення країни відповідальності	Дублінське регулювання	Визначення, яка країна ЄС відповідає за розгляд заяви	Нац. органи, EASO/EUAA
4. Розгляд заяви	Директива про процедури та умови прийому	Розгляд заяви про притулок, забезпечення базових стандартів прийому	Нац. міграційні служби, EUAA/EASO
5. Оцінка підстав для статусу	Директива про кваліфікацію	Аналіз, чи відповідає особа критеріям біженця або особи з додатковим захистом	Нац. міграційні служби, EUAA/EASO
6.Рішення	Відсутній	Прийняття рішення: Надання статусу, відмова, апеляція, переміщення, реадмісія,	Нац. органи, суди, солідарний механізм Пакту
Інтеграція/реінтеграція	АМІФ, національні програми	Доступ до ринку праці, освіти, соц. послуг, мовних курсів тощо	Нац. органи, місцеві адміністрації

Складено автором за матеріалами: [51, 22].

Повертаючись до ключових зустрічей, які мають вплив на міграційну політику, лідери ЄС дали зелене світло цілому ряду ключових регуляцій після зустрічі в Тампере (1999), що призвело до створення цієї організації. Це, зокрема, такі аспекти як:

- Регламент Євродак (центральна база даних відбитків пальців);
- Директиви про тимчасовий прийом (наприклад, Директива 2001/55);
- Умови прийому біженців (Директива про прийом);
- Процедури надання притулку (Директива про процедури притулку);
- Визначення статусу біженця (Директива про кваліфікацію) [5].

Регламент Дубліна замінює Конвенцію Дубліна 1990 року. Система Дубліна означає, що країна, в якій біженець здійснює перший в'їзд, зазвичай відповідає за розгляд його чи її заяви про надання притулку. Крім того, в рамках системи CEAS було введено Директиву про тимчасові групи переселення на випадок масового напливу біженців [18; 54].

У 2008 році Комісія представила План дій щодо надання притулку. Він заклав основу для єдиних стандартів захисту. Період законодавства тривав до 2013 року і включав створення EASO – агентства, яке стало ЄААП після цього року. Агентство допомагало країнам Європейського Союзу впроваджувати закони ЄС про притулок. EASO було реформовано як Європейське агентство з питань притулку Регламентом № 2021/2303, який набув чинності 19.01.2022, і його мандат був розширений. ЄААП уповноважено надавати допомогу державам-членам у застосуванні європейських стандартів притулку і має на меті реалізацію стандартизованої системи захисту біженців ЄС [25].

Таким чином робимо висновок що CEAS як орган у співпраці з питань біженців є доволі дієвим, проте має кілька викликів які можуть заважати системі працювати коректно. Деякою мірою цей орган є ефективнішим за діяльність ООН, хоча й спектр дії у них різний, так само як і розмір охопленої відповідальності та юрисдикції. Але певні моменти працюють значно ефективніше.

Також вирішальну роль у питаннях біженства та міграцій беруть на себе агентства та механізми прикордонного контролю та берегової охорони, або які дотично чи прямо пов'язані з ними, такі як Frontex, EUAA/EASO, Європол та Євроюст.

Frontex (Європейська агенція прикордонної та берегової охорони) координує безпеку на прикордонних лініях країн Шенгену. Вона здійснює спільні поліцейські дії та іншу роботу з попередження транснаціональної

злочинності. Також вона направляє експертів та обладнання, щоб допомагати державам-членам у виконанні таких завдань [19].

За наявності постійного корпусу прикордонників (Standing Corps) вона перетворюється на справжній функціональний орган. EUAA/EASO надає технічну підтримку: від комплексного навчання персоналу до призначення експертів. Агенції ЄС завжди працюють із партнерами в міжнародних та регіональних організаціях; наприклад, Frontex уклав робочі угоди приблизно з 19 країнами, що не входять до ЄС, тоді як EUAA/EASO також надає плани навчання та співпраці для третіх країн [24].

Поза партнерствами в межах Європейського Союзу, Europol та Eurojust обмінюються інформацією з аналогічними органами за межами ЄС, щоб ще ефективніше боротися з контрабандою мігрантів та торгівлею людьми.

Важливе оновлення для CEAS відбулось у травні 2024р., тоді ЄС ухвалив новий Пакт про міграцію та притулок. Було введено чотири ключові напрямки дій:

1) Забезпечення надійного контролю над зовнішніми кордонами (посилення повноважень Frontex, обов'язкове біометричне сканування системою Eurodac, «екстрені протоколи» у разі кризової ситуації);

2) Встановлення швидких та ефективних процедур обробки заявок (уніфіковані правила, чіткі строки та гарантії прав заявників);

3) Система постійної солідарності та відповідальності (фінансові та оперативні механізми підтримки для постраждалих країн, колективний розподіл обов'язків щодо прийому біженців, запобігання подальшим переміщенням через міграційні прибуття);

4) Асиміляція міграції у зовнішню політику ЄС (співпраця з країнами походження/транзиту) [36].

Пакт передбачає створення гнучкої системи солідарності, за якої жодна держава-член не залишиться сам на сам під тиском кількості мігрантів. Наприклад, встановлюються механізми екстреної допомоги та можливості

для тимчасового розподілу заявників серед країн. І все ж, експерти відзначають, що навіть після Пакту зберігається виражений акцент на прискорених процедурах і поверненнях. Це знову порушує дискусії щодо дотримання прав людини. Як показав Каслз (2004), через складність міграційних процесів окремі обмежувальні заходи часто виявляються неефективними або навіть контр продуктивними [66].

На рівні практичних інструментів і потреби в співпраці також присутні. Отже, вони зробили значні щорічні резерви для фондів солідарності в ЄС. Особливо майже 10 мільярдів євро було затверджено Європейською Асамблеєю на 2021–2027 роки для «Фонду притулку, міграції та інтеграції» (AMIF). Його мета – надавати державам можливості та канали для дій, підтримуючи процеси спільним способом або надаючи динамічну підтримку для солідарності (забезпечення резервів, програм втручання для прийому заявників) [25; 27].

Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF) також фінансує низку заходів, спрямованих на підтримку реалізації єдиного підходу до практик у межах Спільної європейської системи притулку (CEAS), зокрема проекти, що сприяють возз'єднанню сімей, перепідготовці жертв торгівлі людьми, а також професійній підготовці та інтеграції мігрантів. Зазначений перелік заходів не є вичерпним.

Окрім цього, функціонують окремі фінансові механізми, такі як Європейський фонд для біженців (ERF), а також спеціалізовані національні й секторальні програми, спрямовані на підтримку приймаючих громад і реалізацію транснаціональних ініціатив у межах Європейської мережі з питань міграції (EMN).

На передовій (пункти та кордони) в Італії, Греції та в інших місцях створюються «гарячі точки» для швидкого реагування, де Європейська агенція з притулку ЄС, Frontex та національні органи координують свою діяльність з прийому, реєстрації та початкового оброблення біженців.

Додатково були створені навчальні центри («Академія берегової охорони») та мережі обміну для офіційних осіб і прикордонників з питань, пов'язаних із захистом [13].

ЄС активно співпрацює з міжнародними організаціями та країнами за межами Європи. Зокрема, Союз перебуває в постійному діалозі з УВКБ ООН та іншими агентствами Організації Об'єднаних Націй. Згідно з офіційними звітами, ЄС «тісно співпрацює з УВКБ ООН, щоб зміцнити його здатність надавати гуманітарний притулок і захист біженцям у країнах поза партнерськими країнами». Експерти з EUAA/EASO та Frontex відправляються в різні країни Африки або Азії, щоб навчати місцевих посадовців з питань міграції в умовах місцевості, узгоджуючи свої дії з ООН. Крім того, Європейський Союз бере участь у багатосторонніх ініціативах міграції, включаючи процес Рабата (засідання з Марокко та Західною Африкою), процес Хартуму (Хорватія, Італія, Ефіопія тощо), процес Будапешта та процес Праги (східна орієнтація). Ці формати надають платформу для виявлення найкращих політичних рішень, створення взаємоузгоджених планів дій на цій основі та досягнення розуміння пріоритетів у країнах походження мігрантів і транзитних країнах [24; 61].

Туреччина та країни Середземномор'я теж стали одними із найпомітніших прикладів міжнародної співпраці органів з питань біженства та міграцій ЄС. В березні 2016 року було укладено угоду між Європейським Союзом та Туреччиною: всі нелегальні мігранти з Туреччини до грецьких островів повинні були повертатися назад до Туреччини для індивідуального розгляду їх справ за умови дотримання прав людини та принципу невідворотності [40]. Угода також включала надання фінансової допомоги Туреччині для прийому сирійських біженців (спільний фонд на суму €3 млрд) та прискорення введення безвізового режиму для громадян Туреччини.

Інший напрямок – це Північна Африка. На обох двосторонньому та регіональному рівнях Європейський Союз веде інтенсивні діалоги з країнами

Північної Африки щодо цього питання, вважаючи це головною метою. З 2015 року ЄС через Трастовий фонд для Африки (EUTF) зібрав 5 мільярдів євро для подолання факторів безпеки, які викликають масові міграції. По обидва боки Середземного моря за його сприяння в Північній Африці були реалізовані проекти для підтримки вразливих мігрантів та місцевих громад, інтегрованого управління кордонами та боротьби з контрабандою людей, розвитку трудової міграції, а також добровільного повернення та реінтеграції (через південно-середземноморський компонент фонду) [20].

Частина цих ініціатив буде продовжена з 2021 до 2027 року за допомогою грантових інструментів NDICI. Наприклад, багаторічна програма 2021-2027 років «MIP Migration» («Південноєвропейська міграція») зосереджує свою діяльність на захисті примусово переміщених осіб і мігрантів вразливих категорій у Північній Африці та підтримці їх громад.

З одного боку, Італія підписала меморандуми з такими країнами, як Лівія. Наприклад, у 2017 році Італія підписала меморандум з Лівією, який передбачав виділення мільйонів євро для патрулювання Середземного моря лівійською береговою охороною, а в свою чергу лівійська сторона зобов'язалася запобігати відправленням біженців та перехоплювати човни у міжнародних водах [13].

Проте такі угоди зазнавали серйозної критики за ігнорування прав людини та залежність Європи від авторитарних режимів.

Західні Балкани та країни Східного партнерства (Україна, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Білорусь) також є сферами зовнішньої співпраці. У рамках Східного партнерства Європейський Союз підтримує партнерів у впровадженні угод про спрощення візового режиму і про реадмісію; з Грузією, Молдовою та Україною ведуться переговори щодо безвізового режиму, а також модифікуються угоди про повернення нелегальних іммігрантів. Агентство Frontex веде переговори щодо угод про статус, що стосуються взаємного розгортання спільних прикордонних

патрулів з країнами Східного партнерства; програми допомоги у сфері прикордонної служби для українських та молдовських прикордонників вже функціонують, з обсягами фінансування, що сягають десятків мільйонів євро (допомога у прикордонному менеджменті, інтегроване управління тощо).

Після початку війни набула чинності директива ЄС про тимчасовий захист українських громадян, що надає їм гарантоване проживання та доступ до роботи і соціальних послуг. Загальна структура зовнішньої міграційної політики ЄС – це «комплексний підхід на основі маршрутів», що включає від економічної співпраці з країнами походження і транзиту до заходів з реадмісії та реінтеграції в країнах походження.

Згадавши усі головні механізми міжнародної взаємодії ЄС та інших акторів політичної арени у питаннях гуманітарних, зокрема біженства, можна перейти до порівняльного аналізу національних підходів. Країни Європейського Союзу демонструють різні підходи до питань міграції. Традиційно Німеччина та Франція діяли узгоджено, формуючи спільну стратегію щодо регулювання міграційних потоків у межах ЄС. Проте в період 2015–2016 років їхня позиція зазнала змін: канцлер Ангела Меркель і президент Франсуа Олланд запропонували ввести обов'язкові квоти для рівномірного розподілу біженців між країнами-членами [48].

Згодом, через внутрішні політичні зрушення, обидві держави перейшли до жорсткіших заходів щодо захисту кордонів. Згідно з офіційними заявами уряду Німеччини, країна переглянула свою ліберальну міграційну політику, яка діяла з 2004 року, і запровадила суворіші правила для мігрантів [46]. Цей крок, ймовірно, був пов'язаний із терористичними атаками в Парижі 2015 року.

Італія, яка опинилася на передовій через Середземноморський міграційний криз, намагалася вирішити проблему через діалог із африканськими країнами. Унікальним рішенням стало укладення двосторонньої угоди з Лівією, за якою фінансувалися заходи для блокування

нелегального перетину кордонів, зокрема через посилення патрулювання лівійського узбережжя. У свою чергу, Польща та Угорщина категорично відхилили ідею примусового розподілу біженців. Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан чітко заявив, що «квотна система більше не є предметом обговорення». Для захисту своїх кордонів угорський уряд збудував огорожі, ввів спеціальні транзитні зони з жорстким контролем і прискорив процедури депортації. Польща, стикаючись із нелегальними перетинами з боку України, тимчасово обмежила право на отримання притулку [13; 45].

Франція, водночас, пов'язує європейську солідарність із правом на притулок, але одночасно посилює прикордонний контроль, зокрема на Лазурному узбережжі.

Єдина політика ЄС щодо біженців ускладнюється через протиріччя між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями. Ініціатива Меркель та Олланда 2015 року, заснована на принципах солідарності та відкритості, не знайшла підтримки в ряді країн, особливо в Центральній та Східній Європі, що призвело до розколу в єдиному підході до міграційних викликів [48].

Отже, система регулювання біженської політики в ЄС ґрунтується на багаторівневій інституційній структурі та правових механізмах. Її внутрішній каркас формується завдяки Спільній європейській системі притулку, яка інтегрує норми від Женевської конвенції 1951 року до сучасних угод, зокрема Пакту про міграцію 2024 року (Європейська комісія з внутрішніх справ). Для оперативного управління процесами створено спеціалізовані агенції, такі як Frontex та Європейське бюро підтримки питань притулку. На міжнародному рівні ЄС активно взаємодіє з УВКБ ООН, державами транзиту та країнами походження мігрантів (Туреччина, африканські держави, країни Східного партнерства). Ця співпраця реалізується через правові угоди, фінансову підтримку та регіональні ініціативи.

Проте, як підкреслюють аналітики, ефективність цих інструментів обмежена без реальної солідарності між країнами-членами та врахування соціально-економічних реалій. Наявність формальних механізмів ще не гарантує їх успішного впровадження, оскільки політичні розбіжності та суперечливі національні інтереси часто перешкоджають досягненню консенсусу. Таким чином, маючи розгалужену систему управління, ЄС стикається з викликами, пов'язаними з недостатньою координацією та відсутністю єдиного підходу до міграційних питань.

2.3. Проблема адаптації та інтеграції біженців у Євросоюзі

Питання інтеграції біженців стало однією з найнагальніших тем у сучасній політиці та соціальному розвитку держав Європейського Союзу. Масовий рух людей унаслідок збройних конфліктів, економічної нестабільності та переслідувань приносить із собою складні виклики не тільки для систем надання притулку, а й для довгострокової адаптації новоприбулих до соціального, культурного та економічного життя приймаючих країн. У цьому контексті теоретичні концепції, що підкріплюють політику інтеграції, а також політичні дискурси, які впливають на їх реалізацію, відіграють важливу роль. В академічній традиції виділяють кілька підходів до розуміння інтеграції, серед яких моделі асиміляції та мультикультуралізму займають особливе місце.

Модель асиміляції передбачає повну адаптацію біженців до норм, цінностей і способу життя приймаючого суспільства, що, як правило, супроводжується відмовою від власної культурної ідентичності. Такий підхід історично був характерним для Франції, де державна політика базується на принципах універсалізму, секуляризму та утвердженні «республіканських» цінностей як необхідної передумови для досягнення юридичної рівності в межах єдиної правової системи.

На відміну від цього, модель мультикультуралізму визнає та підтримує культурне розмаїття, передбачаючи збереження етнічної, мовної та релігійної ідентичності меншин за умов активної участі в суспільному житті приймаючої країни. Такий підхід тривалий час реалізовувався, зокрема, у Швеції, де іммігрантам забезпечувалося право на розвиток власної культурної ідентичності паралельно з інтеграцією у національний соціальний простір.

Канадський філософ Віл Кімліка у праці «Мультикультурне громадянство» (1995) наголошує, що ефективна інтеграція можлива лише за умови інституційного визнання культурних прав меншин. На його думку, підтримка культурного розмаїття зміцнює демократичну єдність суспільства, сприяючи формуванню соціальної згуртованості [15].

Водночас сучасна європейська реальність демонструє, що навіть у державах з формальною підтримкою мультикультуралізму зберігаються значні труднощі із включенням біженців у системи зайнятості, освіти та громадського життя.

Стосовно правових норм, система інтеграції біженців Європейського Союзу функціонує на їх перетині, інституційних структур та політичних компромісів між державами-членами. За останні десятиліття правові основи захисту біженців в межах ЄС були консолідовані в Спільну Європейську Систему Притулку. Одним з основних правових документів у цій галузі є Директива 2011/95/EU про стандарти надання міжнародного захисту та пов'язаних прав. Вона ставить вимоги щодо доступу біженців до житла, охорони здоров'я, освіти та ринку праці.

На даному етапі дослідження важливо чітко порівняти між собою мультикультуралізм та асиміляцію, визначити їх сутність, мету, переваги та недоліки, щоб більш цілісно розуміти якій країні/особам підійде та чи інша модель (табл. 2.2)

Порівняльна таблиця моделей інтеграції біженців: асиміляція та
мультикультуралізм

Критерій	Асиміляція	Мультикультуралізм
Визначення	Повне пристосування до культури країни яка приймає, відмова від власної ідентичності	Збереження культурної, мовної та ін. ідентичності
Головна мета	Створити єдину національну спільноту	Підтримувати різноманіття та рівні права
Основні риси	Уніфікація мови та цінностей Сильна роль держави Слабка підтримка меншин	Офіційне визнання культур Державна підтримка меншин Багатомовність, різноманітність
Приклади країн	Франція (традиційно), Угорщина, Греція	Швеція, Канада, Нідерланди, Великобританія
Переваги	Єдність та легше адміністрування суспільства	Соціальна згуртованість, менша дискримінація та участь у громадському житті
Недоліки	Втрата ідентичності, ізоляція біженців, опір	Існування “паралельних” спільнот, культурні конфлікти

Складено автором за матеріалами: [15].

Тобто, як висновок, держава де перебуває асиміляція – має типову формальну інтеграцію, проте можливий процес соціального відчуження, особливо серед мігрантів та молоді. В той же час, мультикультурне суспільство має в рази вищий рівень самореалізації меншин, проте бувають випадки недостатньої інтеграції, що спричиняє виникнення таких структур як гетто тощо.

Однак, повертаючись до директиви, як зазначає офіційний аналіз Європейської комісії (2020), вона також накладає певні значні обмеження на осіб, чиї справи ще не вирішені. Наприклад, особи, які є шукачами притулку, можуть стикатися з труднощами в отриманні медичної допомоги та житла, що суперечить принципу гідного ставлення до осіб, які потребують захисту. Така правова амбівалентність робить весь період очікування інструментом соціальної маргіналізації, що робить неможливою його абсолютну інтеграцію на самому початку [48].

У травні 2024 року був прийнятий новий Пакт про міграцію та притулок у відповідь на структурні відмінності в підходах країн-членів ЄС до

інтеграції біженців. Серед більш видатних нових статей є "механізм солідарності", який пропонує або перерозподілити мігрантів, або здійснити грошову компенсацію тим країнам, які відмовляються. Це компромісне рішення прагне вирішити давній конфлікт між «перволінійними» країнами (Греція, Італія, Іспанія) та тими з Центральної та Східної Європи, які традиційно відмовляються брати участь у програмах переселення. Проте, як зазначають аналітики Європейського політичного центру, сам механізм залишає країнам значну свободу вибору, піднімаючи сумніви щодо того, чи дійсно він може трансформувати практику європейської солідарності в галузі захисту біженців.

Судова практика є важливою у керівництві формуванням та застосуванням законодавства в сфері міграції. Варто згадати справу M.S.S. проти Бельгії та Греції, розглянуту Європейським судом з прав людини в 2011 році, яка стала важливим прецедентом в рамках Дублінської системи. Позивач у цій справі був афганським шукачем притулку, якого повернули до Греції з Бельгії відповідно до правил Дублінського регламенту. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), однак, встановив, що умови утримання та життя в грецьких таборах порушують статтю 3 Європейської конвенції з прав людини, яка забороняє негуманне або принижуюче гідність поводження. Це стало першим офіційним визнанням того, що держава-член може не мати структурної здатності забезпечити гідні умови для біженців. Відповідно, це поклало кінець використанню автоматичних повернень за Дублінським регламентом, як і ініціювало реформу системи в рамках нового міграційного пакту.

Моніторинг інтеграційних політик на результативність не лише обов'язок судів та інститутів ЄС, це також вимагає тематичних експертних форумів. Наприклад, в 2003 році Європейський форум з міграції, що відбувся в Брюсселі, залучив понад 200 осіб, які представляли НУО, уряди та європейські інституції. Наприкінці зустрічі діяльність Frontex (Агентства з

охорони зовнішніх кордонів) піддалася певній критиці. Зокрема, щодо того, що це агентство часто фокусується на питаннях безпеки, але не відіграє ніякої ролі в гуманітарних процесах і не сприяє допомозі біженцям. В результаті, з приводу прикордонних регіонів, деякі доповідачі заявляли, що присутність Frontex насправді конфліктує більше, ніж вирішує ситуації в деяких випадках [19].

Це особливо стосувалося Греції та Литви. Вони не виступали як гарантія прав на притулок для цих людей. Таким чином, через дослідження правових та інституційних механізмів можна побачити, що існує певна непослідовність між заявленими принципами захисту прав людини для біженців і фактичною практикою. З одного боку, ЄС володіє широкою правовою базою та функціонуючими інститутами. З іншого боку, ця складна система структури прийняття рішень, політичне розходження серед держав-членів і відсутність оперативної ефективності створюють перешкоди для справедливої та тривалої інтеграційної системи.

Європа зобов'язалася зробити біженців частиною громадського життя, на практиці виникає багато труднощів. У сферах зайнятості, отримання житла чи освіти, медичних установ та соціального страхування - це всі області, де базову безпеку життя не можуть забезпечити європейські біженці, коли вони покидають центри притулку. Однією з найбільших проблем є вхід біженців на ринок праці. За даними Євростату 2023 року, рівень безробіття серед біженців у країнах ЄС становить 22%, що втричі більше, ніж для місцевих жителів (6%). Різниця свідчить про існування структур, що перешкоджають економічній інтеграції, які включають мовні труднощі, проблеми з визнанням дипломів, обмежені можливості для перекваліфікації, дискримінацію з боку роботодавців або навіть адміністративні затримки при отриманні дозволу на роботу. У багатьох країнах ЄС біженці не можуть знайти роботу протягом перших кількох місяців перебування, а іноді й довше. Це починає тривалі початкові періоди адаптації для новачків, які залишаються відрізаними від

суспільства і врешті-решт залишаються стояти осторонь, коли інші проходять повз. З іншого боку, приклади з деяких країн показують, що біженці можуть успішно інтегруватися в національні економіки [20].

Наприклад, Швеція запровадила спеціальну програму з національним офісом з працевлаштування, де біженці можуть отримувати стажування у великих компаніях, таких як Ericsson та Volvo. Програма надає практичну підготовку, мовну підтримку (переважно англійською мовою), наставників у компанії та настанови під час роботи. Такий підхід не лише зменшує відстань між уразливими людьми та реальними грошима від роботи, але й відводить роботодавців від традиційного погляду на перспективи біженців як професіоналів. Згідно з оцінками Національного аудиторського офісу Швеції (2022), стажування підвищило шанси на отримання роботи через шість місяців після завершення програми вдвічі для тих біженців, які не брали участь у програмі.

Також увагу варто звернути на житлову кризу, яка є однією з ключових і найбільш суперечливих проблем у програмі інтеграції Європейського Союзу. Питання, такі як правовий статус і соціальний захист біженців, розглядаються великими інституціями, в той час як питання про їх прийняття в різних місцевих районах значною мірою залежать від неформальних та емоційних факторів більш ціннісного характеру. Але створення спільного культурного простору, який би відповідав інтересам як біженців, так і тих, хто їх приймає, стає дедалі складнішим через зростаюче суспільне уявлення про вплив міграції на суспільство. Щоб гарантувати успішну культурну інтеграцію, однією з головних передумов є рання відвідуваність школи. Програма «Школи привітання» в Іспанії є примітним прикладом, реалізованим через меморандуми між місцевими урядами та неурядовими організаціями. Ініціатива намагається асимілювати дітей-біженців у шкільне середовище за допомогою малювання, театру, музики та взаємних творчих проєктів – усі вони спрямовані на подолання мовних труднощів та соціальної

ізоляції. Участь у культурних заходах не лише дозволяє дітям легше адаптуватися до нового середовища; вона також дає їм можливість зберігати набуті навички. Наприклад, під час середньострокових оцінок цієї схеми у 2022 році приблизно 75 відсотків учнів продемонстрували покращення як у своїй шкільній роботі, так і у стосунках з учнями з інших культур. Перед обличчям широкого суспільного сумніву, що виник щодо культурної інтеграції в ЄС, такі оптимістичні перспективи залишаються неоднозначними. Наприклад, дані, оприлюднені в звіті Європейського дослідження цінностей 2023 року, показують, що 54 відсотки громадян ЄС називають біженців «загрозою для культурної ідентичності» їхньої країни.

У таких країнах, як Словаччина, Угорщина та Австрія, ця цифра значно перевищує 60%, тоді як у Португалії, Іспанії та Швеції вона становить менше 40%. Ця різниця говорить нам про популярні почуття щодо імміграції, що є досить серйозними – і також безпосередньо пов'язані з успіхом чи невдачею у здійсненні політики соціальної інтеграції. Бо збільшення поширення концепцій «культурної несумісності» лише становитиме ризики міжетнічної напруженості, маргіналізації біженців та подальшого зростання екстремістських настроїв. Це викликало великий інтерес до культурної присутності біженців, особливо події, що сталися 2015 року.

Групи чоловіків у новорічну ніч, деякі з них мали міграційне походження, здійснили масові напади на жінок у центрі Кельна. Ці події стали інформаційним шоком для німецького суспільства і почали помітно впливати на публічний дискурс про біженців. Хоча лише частина підозрюваних мала статус шукачів притулку, інцидент сприяв поширенню асоціативних стереотипів. Крім того, дух був переданий у медіаобразах мігрантів як носіїв «іншої» культури, яка, нібито, не поважає жінок і західні норми, що залишило визначену широко поширену істину майже неспростованою. Як наслідок, були запроваджені інтенсивні перевірки

безпеки та розширено інтеграційні програми, щоб включити такі елементи, як курс на «громадянські цінності».

Хоча Європейський Союз доклав багато зусиль для розробки політики інтеграції біженців і законодавства, він потрапив під жорстку критику - від учених, неурядових публічних організацій до міжнародних структур. Критики стверджують, що самі принципи і політика хибні; якщо це правда, скажіть мені, наскільки корисною може бути їх реалізація.

Багато інституцій, які займаються біженцями, діють так, начебто інтеграція означає переналаштування вразливих людей до вже існуючих приймаючих структур, а не фактичну їх реорганізацію тими ж приймаючими системами. Одне з найбільш часто висловлюваних скарг полягає в тому, що централізація на рівні держав-членів призвела до значних відмінностей у практиці інтеграції біженців по всьому ЄС. У цьому контексті увага звертається на моделі на місцевому рівні. Наприклад, концепція «міст-притулків» символізує нову хвилю в політиці муніципального управління щодо біженців, у якій участь міст у процесах прийому та інтеграції новоприбулих наголошується ще сильніше, ніж раніше.

Показовим прикладом інтеграційної моделі, що реалізується на муніципальному рівні, є Барселона (Іспанія), де реалізується спеціальна програма Ciutat Refugi. У межах цієї ініціативи біженцям надаються не лише базові послуги, а й забезпечуються умови для їхньої постійної інтеграції в міське середовище шляхом залучення до культурних подій, волонтерських ініціатив та участі в муніципальних грантових програмах.

Подібну практику впроваджує і бельгійське місто Гент, де підтримка новоприбулих забезпечується як органами місцевої влади, так і через систему так званого «громадянського наставництва». У цих муніципалітетах особливу увагу приділено формуванню горизонтальної моделі взаємодії між місцевою владою, громадськими організаціями та самими біженцями. Такий підхід

сприяє реалізації адаптивних стратегій, орієнтованих на реальні потреби локальних спільнот.

Проте перспективи масштабного впровадження подібних підходів до управління інтеграцією залежать не лише від політичної волі, а й від забезпечення стабільного фінансування. У зв'язку з цим Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у своєму звіті за 2024 рік рекомендувала створити Європейський фонд інтеграції, відокремлений від чинного Фонду притулку, міграції та інтеграції (AMIF).

За оцінками аналітиків, новий фонд має забезпечити середньо- та довгострокову фінансову стійкість муніципалітетів, які безпосередньо працюють з біженцями. Передбачається, що його структура включатиме тематичні підпроекти у сфері працевлаштування, освіти, соціального забезпечення та житлової політики.

Рекомендації ОЕСР базуються на висновку, що інтеграція є не лише гуманітарним, а й економічним процесом, потенціал якого полягає у можливості позитивного впливу біженців на місцеві економіки та часткову компенсацію демографічних втрат у низці європейських регіонів – за умови застосування ринково орієнтованого підходу.

Водночас зростає і критика чинної політики інтеграції, що супроводжується усвідомленням нових викликів, які з великою ймовірністю трансформують структуру міграційних потоків у Європі в найближчі десятиліття.

Однією з ключових тенденцій, що викликає підвищену увагу дослідників, є зростання кількості кліматичних мігрантів – осіб, змушених залишати місця свого проживання внаслідок екстремальних погодних явищ, посух, повеней або деградації навколишнього природного середовища.

За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), до 2050 року світ може зіткнутися з новими хвилями міграції, спричиненими зміною клімату, зокрема з регіонів Африки, Близького Сходу та Азії до Європи. У такому

контексті стабільна політика у сфері міграції потребуватиме адаптації до нових викликів.

Водночас наголошується, що, на відміну від осіб, які тікають від війни чи політичного переслідування, кліматичні мігранти наразі не мають визнаного правового статусу в рамках міжнародного права, що ускладнює застосування до них чинних міжнародних механізмів захисту.

Очікуване зростання кількості кліматичних мігрантів після 2030 року потребуватиме не лише розширення гуманітарної підтримки, але й перегляду фундаментальних підходів до інтеграційної політики – від адаптації інфраструктури до переосмислення самого поняття статусу мігранта. У цьому зв'язку існуюча політика інтеграції біженців у Європейському Союзі потребує не лише критичної оцінки, а й формування довгострокової стратегічної моделі реагування.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами дослідження проблеми біженства в Європейському Союзі, зокрема передумов та шляхів врегулювання, можна сформулювати такі висновки:

1. Досліджено науково-теоретичну базу роботи, її різноманітні інтереси були визначені, а основні методології підсумовані. У дослідженні надається особлива увага умовам, що виявляються в суспільстві і призводять до втечі. Замість використання будь-якого теологічного методу, в дослідженні використовуються посилання на революцію в мисленні, як теорія спільного Оліна Джонса, що має своїх прихильників в Америці та Європі, мейотицизму Пола Ф. Коркорана. Міжнародні стандарти, такі як Женевська конвенція 1951 року та принцип невідправлення, а також європейські інструменти, як Спільна європейська система надання притулку, Дублінська регламентація та директиви ЄС щодо процедур і умов надання притулку, були розглянуті. У 2022 році перше застосування Директиви про тимчасовий захист позначило мінімальні стандарти, якими користуються європейські шукачі притулку. Після перегляду літератури було показано, що існують значні відмінності в ставленні до стану світу під цією темою: безпека і суверенітет, або права людини. Цей науковий і теоретичний фундамент слугуватиме відправним пунктом для подальшого розроблення практичних пропозицій.

2. Вивчено понятійно-категоріальний апарат, зокрема найважливіші визначення термінів переміщення (біженець, шукач притулку, мігрант, ВПО тощо), які були розроблені в міжнародних угодах та національних законах. Наголошується, що визначення «біженець» згідно з Женевською конвенцією 1951 року як міжнародне юридичне поняття реалізується за допомогою директив ЄС та українського законодавства (передусім «Про біженців» та «Про ВПО»). Також у ході дослідження надавалась увага лексичним елементам: британські засоби масової інформації часто використовують

словосполучення «illegal migration» («нелегальні мігранти»), що може призвести до одностороннього ставлення до переміщених осіб. Вказувалось на розрізнення між «біженцем» і «мігрантом» (на основі поглядів Дж. Хетевея і А. Беттса): показано, що помилкове трактування категорії «мігрант» обмежує доступ до міжнародного захисту тим, хто цього потребує. Згідно з висновками, чітка класифікація фундаментальних термінів та їх постійне використання є необхідністю також для розробки обґрунтованої міграційної політики, що відповідає міжнародним правовим принципам та цінностям ЄС.

3. Розглянуто історичні витоки проблеми біженства у Європі, адже після Другої світової війни мільйони внутрішньо переміщених осіб та біженців спричинили створення міжнародних інституцій (UNRRA 1943 р., IRO 1947 р., УВКБ ООН 1950 р.) та ухвалення Женевської конвенції 1951 р., що заклало основу міжнародно-правового статусу біженця. Виокремлено, що ці процеси відображають комплекс факторів: післявоєнні зрушення, тобто наприкінці 1940-х «біженця» як термін ще не було чітко визначено, а також геополітичні трансформації часів Холодної війни (Угорське повстання 1956 р. тощо) створювали хвилі переміщень. Систематизовано, що ці історичні процеси доводять нерозривний зв'язок глобальних конфліктів і хвиль біженства, підкреслюючи циклічність явища та масштаби кризи. Отже, вивчення витоків засвідчило, що сучасні механізми захисту сформувалися як наслідок світових потрясінь, і зрозуміння цієї основи є ключовим для розробки ефективних стратегій реагування.

4. Проаналізовано міграційні кризи в ЄС, чим було зазначено, що корені цих явищ пов'язані зі збройними конфліктами та політичною нестабільністю: розпад Югославії в 1990-х роках, «Арабська весна» (Сирія, Лівія), нестабільність в Афганістані, Іраку тощо. Важливе місце було надано періоду з 2015 по 2016 роки: понад мільйон людей перетнули Середземне море до ЄС, більшість з них були з Сирії, Афганістану та Іраку, що спричинило гуманітарні трагедії (затонуле судно біля Лампедузи з сотнями

жертв) і зростання напруги у внутрішній політиці. Криза виявила недоліки системи Шенгену та «нефункціонуюче» Дублінське регулювання. У результаті ЄС прийняв низку екстрених заходів: Європейську програму міграції 2015 року (перерозподіл близько 160 000 людей, що опинилися в Італії та Греції, по сусідніх країнах ЄС, зміцнення «гарячих точок», залучення Frontex і EASO) та угоду 2016 року з Туреччиною для зупинки потоку. Одночасно неможливо було не помітити, що кризи загострили політичні протиріччя в ЄС і спровокували зростання популізму. Наслідки російсько-української війни 2022 року аналізувались окремо: вона призвела до значного надходження українських біженців до Європи. Цей приклад показав можливість швидкої реакції системи, адже вперше в історії було введено тимчасовий захист для мільйонів людей, але водночас це створило виклик щодо інтеграції великої кількості новоприбулих.

5. Охарактеризовано європейські механізми співробітництва у питаннях біженців, в ході чого стало відомо про запровадження Спільної європейської системи надання притулку (CEAS), яка санкціонує уніфіковані правила: Директива щодо процедур; Директива щодо умов прийому; Директива з кваліфікації; Спільний реєстр відбитків пальців; система Eurodac. Ключовим положенням стало Дублінське регулювання (2013/604/ЄС) По-друге, встановлено зовнішні інструменти: ЄС співпрацює з країнами походження та країнами транзиту (у контексті Східного партнерства, угод про реадмісію, двосторонніх угод з Туреччиною, з Лівією тощо) з метою спільного управління потоками. На економічному рівні це також здійснюється через виділення значних коштів: у бюджеті на період 2021-2027 років близько 10 мільярдів євро відкладено для проєктів зі з'єднання сімей, освіти, допомоги у прийомі біженців тощо. Такого роду європейська політика є вказівкою, що для успіху потрібна складна та взаємодоповнююча система механізмів. Відповідно європейські механізми складають систему законодавчих рамок, програм агентств та фінансових

інструментів, хоча ряд покращень потрібен для відображення політичних та технічних викликів.

6. Визначено проблему адаптації та інтеграції біженців у Євросоюзі та показано, що успіх інтеграції значною мірою залежить від співвідношення таких понять: асиміляція в приймаючій країні - повне адаптування з країною-господарем і мультикультуралізм – допущення різноманітної культури. Однак навіть у країнах з офіційною політикою мультикультуралізму можуть бути значні перешкоди: біженці зазнають непропорційно високого рівня безробіття, мовних бар'єрів, невизнання дипломів, а також інших бар'єрів. Були визначені правові норми (зокрема, в Директиві 2011/95/EU), що забезпечують право біженців на житло, освіту, медичну допомогу та можливість працювати. Однак ефективне впровадження цих стандартів не є послідовним: шукачі притулку можуть стикатися з тривалими термінами для прийняття рішень, наданням обмежених послуг, що веде до «м'якої маргіналізації» і «невдач інтеграції» в соціальне життя. Дослідження також підкреслює спроби ЄС: Пакт 2024 року додав механізм солідарності для розподілу навантаження.

Отже, було зроблено висновок, що, незважаючи на існування широкого спектра норм і європейських програм щодо інтеграції, брак політичної узгодженості, бюрократичні перевантаження та нерівномірна підтримка ресурсами виступають нездоланими перешкодами до успішної інтеграції та адаптації біженців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 16.10.2012 № 5459-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 19.12.2017 № 2249-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 1. Ст. 1.
3. Малиновська О. Становлення нової міграційної політики ЄС у контексті української кризи. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: <https://surl.li/oyzqcv> (дата звернення: 02.05.2025)
4. Міжнародна організація з міграції в Україні. Щорічний звіт 2023 року. Київ : Представництво МОМ в Україні, 2024. URL: <https://iom.org.ua/> (дата звернення: 06.05.2025)
5. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection. *Official Journal of the European Communities*. 2001. URL: <https://surl.lu/bsuozy> (дата звернення: 06.05.2025)
6. Чайковський Ю. В., Харитонов Р. Ф. Формування міграційної політики Європейського Союзу та її зв'язок з політикою безпеки. *Університетські наукові записки*. 2021. № 6(84). С. 138–151.
7. Курилюк Ю. Б., Родінова Н. Л., Овчар П. А. Проблеми та перспективи міграційної політики ЄС. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. С. 66–75.
8. Європейська конвенція з прав людини. URL: <https://surli.cc/aygvyyg> (дата звернення: 06.05.2025)
9. Convention Relating to the Status of Refugees, 1951. URL: <https://surl.lu/qfdtra> (дата звернення: 07.05.2025)
10. Антонюк Н. В., Микієвич М. М. Європейський Союз: політика, економіка, право : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 532 с.

11. Betts A., Collier P. *Refuge: Transforming a Broken System*. London : Allen Lane, 2017. 272 p.
12. Loescher G. *The UNHCR and World Politics: A Perilous Path*. Oxford : Oxford University Press, 2001.
13. Memorandum of understanding on cooperation... between the State of Libya and the Italian Republic. URL: <https://surl.li/tohcbh> (дата звернення: 01.05.2025)
14. Baczynska G., Ledwith S. The walls go up in Europe. *Reuters*. URL: <https://surl.cc/wpmzuf> (дата звернення: 03.05.2025)
15. Kymlicka W. Multiculturalism: Success, Failure, and the Future. *Migration Policy Institute*. URL: <https://surl.lt/qgzbnr> (дата звернення: 03.05.2025)
16. Holland H. Over one million sea arrivals reach Europe in 2015. *UNHCR*. URL: <https://surl.lu/vvgrrj> (дата звернення: 02.05.2025)
17. Sea/Land Arrivals from January 2016. *UNHCR*. URL: <https://surl.cc/duvyjo> (дата звернення: 04.05.2025)
18. Brotherton D. C., Mooney J. *Critical Criminology*. *Springer*. URL: <https://surl.lu/kuvspu> (дата звернення: 07.05.2025)
19. Frontex. The Standing Corps. Regulation (EU) 2019/1896. URL: <https://surl.li/xvkjcx> (дата звернення: 07.05.2025)
20. Eurostat. *Migration and asylum in Europe. 2023 edition*. Luxembourg : Publications Office of the EU, 2023. URL: <https://surl.li/blqtmo> (дата звернення: 10.05.2025)
21. Ukraine Refugee Situation. *UNHCR* (Оновлено 17 квітня 2025). URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 07.05.2025)
22. Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013. URL: <https://surl.li/fiyqob> (дата звернення: 07.05.2025)
23. Bauman Z. *Strangers at Our Door*. Cambridge : Polity Press, 2016. 120 p.
24. Frontex. *Annual Risk Analysis 2022*. Warsaw, 2022.

25. Regulation (EU) 2021/2303 of the European Parliament and of the Council of 15 December 2021. URL: <https://surl.li/omzovd> (дата звернення: 11.05.2025)
26. Regulation (EU) No 516/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014. URL: <https://surl.li/arxrus> (дата звернення: 12.05.2025)
27. Regulation (EU) No 2021/1147 of the European Parliament and of the Council of 7 July 2021. URL: <https://surl.li/gbfpvw> (дата звернення: 07.05.2025)
28. Asylum. Migration and Home Affairs. *European Commission*. URL: <https://surl.li/tefjmw> (дата звернення: 07.05.2025)
29. New Pact on Migration and Asylum. *European Commission*. URL: <https://surl.li/ztgzsn> (дата звернення: 07.05.2025)
30. Regulation (EU) 2024/1348 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surl.li/bzyijm> (дата звернення: 07.04.2025)
31. Regulation (EU) 2024/1349 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surl.li/xbdkcx> (дата звернення: 12.05.2025)
32. Regulation (EU) 2024/1351 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surl.li/ouolco> (дата звернення: 12.04.2025)
33. Regulation (EU) 2024/1352 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surl.gd/qqdcud> (дата звернення: 14.04.2025)
34. Regulation (EU) 2024/1353 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surl.li/bkcepe> (дата звернення: 06.05.2025)
35. Regulation (EU) 2024/1354 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surli.cc/wqpsno> (дата звернення: 07.05.2025)
36. Regulation (EU) 2024/1355 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surl.li/zpoatu> (дата звернення: 07.05.2025)
37. Regulation (EU) 2024/1356 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surl.li/imvufi> (дата звернення: 09.05.2025)
38. Regulation (EU) 2024/1357 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024. URL: <https://surl.li/lrmzhg> (дата звернення: 25.04.2025)

39. Migration Pact: Stronger, fairer and more efficient system. *European Commission*. URL: <https://surl.lu/fxcrif> (дата звернення: 25.04.2025)
40. UNHCR. Legal considerations on the return of asylum seekers and refugees from Greece to Turkey. URL: <https://www.refworld.org/docid/56f3ee3f4.html> (дата звернення: 29.04.2025)
41. Carrera S., Cortinovis R. The EU-Turkey Statement and the migration policy crisis: a human rights perspective. *CEPS Paper*. 2019. URL: <https://surl.li/ctlgkc> (дата звернення: 25.04.2025)
42. Europe: The human cost of Fortress Europe. *Amnesty International*. URL: <https://surl.lu/ciifqx> (дата звернення: 25.04.2025)
43. Detained and Dehumanized: Report on migrant detention in Libya. *UNHCR*. 2021. URL: <https://surl.li/yxwwxz> (дата звернення: 28.04.2025)
44. Harmful consequences of EU migration policies. *Médicins Sans Frontières*. URL: <https://surl.li/umqncq> (дата звернення: 25.04.2025)
45. Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy. *European Court of Human Rights*. (Application no. 27765/09). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109231> (дата звернення: 26.04.2025)
46. Gammeltoft-Hansen T., Hathaway J. C. Non-refoulement in a world of cooperative deterrence. *Columbia Journal of Transnational Law*. 2015. № 53(2). С. 235–284.
47. Tsourdi L. Non-refoulement as a legal duty under EU law. *European University Institute Working Paper*. 2018. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/59759> (дата звернення: 30.04.2025)
48. Guild E., Costello C., Moreno-Lax V. Implementation of the Common European Asylum System. Study for the LIBE Committee. Brussels : European Parliament, 2015.
49. Papadopoulou A. Protection gaps in Europe? Refugees and asylum seekers in an uncertain context. *Forced Migration Review*. 2020. № 63. С. 12–14.

50. Byrne R., Noll G., Vedsted-Hansen J. New asylum countries? Migration control and refugee protection in an enlarged EU. *The Hague* : Kluwer Law International, 2002.
51. Mezzadra S., Neilson B. Border as Method, or, the Multiplication of Labor. Durham : Duke University Press, 2013.
52. Huysmans J. The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU. London : Routledge, 2006.
53. Carrera S., den Hertog L. A European Border and Coast Guard: What's in a name? *CEPS Paper*. 2016. URL: <https://surli.cc/egsmwb> (дата звернення: 27.04.2025)
54. Boedeltje F., van Houtum H. The abduction of Europe: A plea for less 'Europe'. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*. 2011. № 10(2). С. 113–130.
55. Achilli L. The "Good" Smuggler. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2018. Vol. 676(1). С. 77–96.
56. Tazzioli M. The Politics of Counting and the Scene of Rescue: Border Deaths in the Mediterranean. *Radical Philosophy*. 2015. № 192. С. 2–9.
57. Kasperek B. Routes, corridors, and spaces of exception: Governing migration and Europe. *Near Futures Online*. 2016. № 1. URL: <https://surl.gd/vbdzfe> (дата звернення: 29.04.2025)
58. Walters W. The Flight of the Deported: Aircraft, Deportation, and Politics. // *Geopolitics*. 2016. № 21(2). С. 435–458.
59. Schindel E. The Politics of Memory and the Memories of Politics: Narrating the Past and the Future of Migration. Springer, 2018.
60. Cuttitta P. Delocalization, humanitarianism, and human rights: The Mediterranean borders of Europe. *Antipode*. 2018. № 50(3). С. 783–803.
61. Fassin D. Humanitarian reason: A moral history of the present. Berkeley : University of California Press, 2012.

62. Agamben G. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford : Stanford University Press, 1998.
63. Peers S., Guild E., Tomkin J. *EU Immigration and Asylum Law (Text and Commentary)*. Leiden : Brill Nijhoff, 2023. 1720 p.
64. Den Heijer M., Rijpma J., Spijkerboer T. Reflections on Europe's refugee crisis. *International Journal of Refugee Law*. 2016. № 28(1). C. 1–10.
65. Geddes A., Scholten P. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London : SAGE, 2016. 328 p.
66. Lahav G. *Immigration and Politics in the New Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 408 p.
67. Squire V. *The Exclusionary Politics of Asylum*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2009. 272 p.

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну магістерську роботу студента Ільченка Євгена
Олександровича
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

на тему: «Проблема біженства в ЄС: передумови та шляхи врегулювання»

«03» червня 2025
м. Харків

Студент Ільченко Євген Олександрович підготував кваліфікаційну бакалаврську роботу на тему «Проблема біженства в ЄС: передумови та шляхи врегулювання». Він самостійно обрав тему. Робота складається з двох розділів. У першому розділі розглядаються Історико-теоретичні основи аспекти проблеми біженства, у другому розділі проведено аналіз проблеми біженства як виклику міграційній політиці ЄС.

Ільченко Є.О. дослідив науково-теоретичну базу роботи, вивчив понятійно-категоріальний апарат, ретельно розглянув історичні витоки проблеми біженства у Європі, проаналізував міграційні кризи в ЄС, охарактеризував європейські механізми співробітництва у питаннях біженців у Євросоюзі..

Зроблені висновки мають достатню обґрунтованість і достовірність, й одержані Ільченко Є.О. особисто на базі вивчення та систематизації значного обсягу спеціальної наукової літератури, документів, а також власних досліджень. Робота супроводжується актуальним статистичним та графічним

матеріалом. Крім того, в роботі наявна аналітична складова, що підвищує практичне значення виконаного дослідження.

Матеріал всіх розділів викладено у логічній послідовності. Робота виконувалася відповідно до плану та встановленого графіку. Зміст та оформлення роботи відповідає висунутим вимогам.

В процесі роботи над дипломною роботою Євгеном Олександровичем графік не порушувався. Він виявив себе відповідальною особистістю, що творчо мислить, швидко та вчасно реагує на всі зауваження керівника.

Вважаю, що дипломна робота може бути допущена до захисту в Державній екзаменаційній комісії, оскільки вона відповідає всім вимогам, що пред'являються до таких робіт.

Науковий керівник:
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри світової
політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Михайло СІДОРОВ

Харківський національний
університет імені В.Н Каразіна,
м. Харків, м. Свободи, 6
«02» червня 2025 року

Екзаменаційній комісії
із захисту дипломних робіт
спеціальності 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну бакалаврську роботу
студента Ільченка Євгена Олександровича
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»
на тему: «Проблема біженства в ЄС: передумови та шляхи врегулювання»

Кваліфікаційна робота Ільченка Євгена Олександровича присвячена дослідженню проблеми біженства в Європейському Союзі, її передумов і шляхів врегулювання. Робота вирізняється високим рівнем актуальності, оскільки міграційні кризи, спричинені збройними конфліктами, соціально-економічною нестабільністю та повномасштабною війною в Україні, суттєво вплинули на безпекову й політичну динаміку ЄС, поставивши нові виклики перед його міграційною політикою.

Автор детально розглянув понятійно-категоріальний апарат, проаналізував джерельну та наукову базу, дослідив історичні етапи формування міграційної політики ЄС і нормативно-правові механізми регулювання біженства.

У другому розділі зосереджено увагу на перебігу основних міграційних криз, механізмах європейського співробітництва у сфері захисту біженців, а також проблемах адаптації та інтеграції осіб, які шукають притулку. Окрему цінність становить аналіз сучасних викликів, зокрема впливу війни в Україні на міграційні потоки, що надає роботі практичного значення.

Робота має чітку структуру, логічну послідовність викладу, базується на сучасних аналітичних джерелах, зокрема офіційних документах ЄС,

статистичних даних і наукових публікаціях. Автор продемонстрував володіння методами історико-порівняльного, системного та аналітичного аналізу, сформулювавши самостійні висновки, підкріплені фактичним матеріалом.

Окремо варто відзначити науково обґрунтоване використання понять «біженство», «міграційна політика», «гуманітарний захист», що свідчить про глибоке розуміння теоретичних основ міжнародних відносин. Таблиці та ілюстрації вдало доповнюють аналітичний зміст, а стиль викладу відповідає академічним стандартам.

Мета дипломної роботи досягнута. Автор послідовно реалізував поставлені дослідницькі завдання: від узагальнення теоретичних положень до комплексного аналізу проблеми біженства в ЄС, що підтверджує логічну завершеність і обґрунтованість дослідження.

Недоліки роботи не є суттєвими й мають переважно технічний характер: подекуди трапляються надмірно складні речення та незначні стилістичні неточності, які можна виправити для підвищення зрозумілості тексту.

Проте ці побажання та зауваження не ставлять під сумнів загальну позитивну оцінку виконаної кваліфікаційної бакалаврської роботи, за умови успішного захисту. Кваліфікаційна робота за оформленням і змістом відповідає вимогам, що пред'являються до кваліфікаційних бакалаврських робіт, і може бути допущена до захисту в ЕК. За умови успішного захисту, робота заслуговує на оцінку добре, зокрема – 80 балів.

Рецензент:

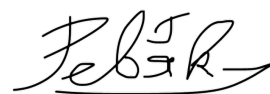
канд. екон. наук, доцент

кафедри міжнародних економічних відносин

та логістики

Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

Георгій РЕВЯКІН